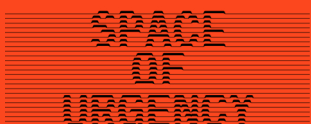

Onderzoeksrapport in het kader van de Expeditie Vrije Ruimte 2020-2021

Over vrije ruimte en Vrije Ruimte -
het perspectief van de vrije ruimte maker

KS

Over vrije ruimte en Vrije Ruimte

12 januari 2022

Space of Urgency

Een project van:
Kollektiv Spieltrieb e.V.
Studio A14, Uferstraße 8
13357 Berlijn
Duitsland

Geschreven door:
Arno Bouma
Llese Kingma
Lucas Counter

Graphic design:
Maximilian Mauracher
David Rindlisbacher

In opdracht van de afdelingen Bureau Broedplaatsen en Ruimte & Duurzaamheid van de Gemeente Amsterdam.

Copyright © 2022 Kollektiv Spieltrieb e.V. Alle rechten voorbehouden. Dit document of een deel ervan mag niet worden gereproduceerd, gedistribueerd, of verzonden in welke vorm of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteurs.

Wat is ideële vrije ruimte, een checklist

- Publiek:** vrije ruimte is in principe een (semi-)publieke ruimte.
- Collectief:** vrije ruimte wordt collectief vormgegeven.
- Zelfwerkzaam:** vrije ruimte wordt van onderop georganiseerd, zonder sturing van bovenaf.
- Democratisch en transparant:** vrije ruimte heeft een (basis-)democratische en transparante organisatievorm.
- Multifunctioneel:** vrije ruimte combineert meerdere functies, zoals cultuur, sociaal, werken, wonen, groen, voedsel, circulariteit en duurzaamheid.
- Maatschappelijk betrokken:** vrije ruimte is een plek die uiting geeft aan maatschappelijke betrokkenheid.
- Open en inclusief:** vrije ruimte is open en inclusief en sluit geen mensen bij voorbaat uit.
- Niet-commercieel:** vrije ruimte heeft geen overkoepelend commercieel belang.
- Spontaan:** vrije ruimte ontstaat van onderop. Zij is geen onderdeel van beleidsmatige of planmatige stedelijke ontwikkeling.

Figuur 1.

Wat is ideële vrije ruimte, een checklist.
Te vinden op www.amsterdam.nl/vrijeruimte

Wat is Bureaucratische Vrije Ruimte, een checklist

- Gemeentelijk eigendom:** Vrije Ruimte is een gebouw of stuk grond in eigendom van de gemeente.
- Lastig te vinden:** In enkele gevallen kan een vrijkomend gebouw of stuk grond als Vrije Ruimte geclaimd worden.
- Kostprijsdekkende huur:** Voor Vrije Ruimte moet een kostprijsdekkende huur betaald worden.
- Niet bewoonbaar:** Wonen in de Vrije Ruimte is op dit moment vrijwel nooit mogelijk.
- Tijdelijk:** Vrije Ruimte is meestal tijdelijk.
- Op eigen kosten:** Er is over het algemeen geen aanvullende financiering mogelijk voor het opzetten van een Vrije Ruimte.
- Klein team:** Vrije Ruimte wordt aangestuurd door een klein team binnen de gemeente met beperkte middelen.
- Complex proces:** Het verkrijgen van een Vrije Ruimte is een complex proces wat vaak veel tijd en energie kost.
- Nieuwe werkwijze:** Het is een nieuwe werkwijze binnen de gemeente, waardoor nog veel uitgezocht moet worden en afgestemd met andere afdelingen.
- Potentie:** Wanneer alles lukt, is de beloning het verkrijgen van je eigen Vrije Ruimte locatie.

Figuur 2.

Wat is Bureaucratische Vrije Ruimte, een checklist.
Opgesteld door Space of Urgency

Inhoudsopgave

	Begrippenlijst	10
	Samenvatting	11
	Aanbevelingen	12
	Concrete stappen 2022	14
	Context	18
1.	Inleiding	20
2.	Expeditie Vrije Ruimte	21
2.1.	Coalitieakkoord	22
2.2.	Nota 'Ambities en Uitvoeringsagenda 2019'	22
2.3.	Bestuursopdracht Vrije Ruimte	22
2.4.	Verkenning Vrije Ruimte	22
2.5.	Expeditie Vrije Ruimte 2020-2021	23
2.6.	Organisatie	23
3.	Space of Urgency	24
	Onderzoek	26
4.	Activatie en betrokkenheid bij het beleid	30
4.1.	Activatie en betrokkenheid: Verkenning	31

4.1.a.	Expert gesprekken	31
4.1.b.	Telefonische gesprekken	31
4.1.c.	Ronde Tafel - Space of Urgency 1	31
4.1.d.	Ronde Tafel - Space of Urgency 2	32
4.2.	Midterm uitkomsten / aanvullende opdracht Democratisering	32
4.3.	Activatie en betrokkenheid: Prototyping	35
4.3.a.	Ronde Tafel - de Verademing	35
4.3.b.	Ronde Tafel - Amsterdam Alternative	37
4.3.c.	Samenwerking interviews	38
4.3.d.	Online zichtbaarheid en samenwerking	39
4.4.	Uitkomsten prototyping activatie en betrokkenheid	40
4.4.a.	Ronde tafels	41
4.4.b.	Online zichtbaarheid en samenwerking	41
4.4.c.	Samenwerking interviews	43
5.	Vrije Ruimte locaties realiseren	44
5.1.	Case study interviews	45
5.1.a.	Vrije ruimte initiatief met woonfunctie	47
5.1.b.	Vrije ruimte initiatief zonder woonfunctie	47
5.1.c.	Cultureel-maatschappelijk initiatief	48
5.1.d.	Nieuw-te-vormen initiatief	49
5.2.	Uitkomsten case study monitoring	50
6.	Internationale ontwikkelingen	52
6.1.	Internationale kennisuitwisseling	53
6.1.a.	International Knowledge Exchange	53
6.1.b.	Spaces of Adaptation	54
6.2.	Internationale voorbeelden	55

6.2.a.	Ondersteuning van bottom-up advocacy netwerken	55
6.2.b.	Ondersteuning van intermediaire structuren met direct inspraak vanuit onderop	57
6.2.c.	Samenwerking met civiele initiatieven in beleidsuitvoering	59
6.2.d.	Gebruiksvormen voor het invullen van vrije ruimte	61
6.2.e.	Digitale tools om de onbureaucratische toegang tot ruimte te verbeteren	63
6.3.	Conclusie	64
	Aanbevelingen	66
7.	Knelpunten en conclusies	68
7.1.	Houding van de gemeente tegenover vrije ruimte makers	69
7.1.a.	Wantrouwen en ambassadeursrol	69
7.1.b.	Definitie van Vrije Ruimte	69
7.1.c.	Randvoorwaarden Vrije Ruimte locaties	70
7.1.d.	Open en transparante communicatie	71
7.1.e.	Conclusie; Vrije Ruimte is geen vrije ruimte	71
7.2.	Betrokkenheid van vrije ruimte makers bij het beleid	71
7.2.a.	Fysieke ronde tafels door vrije ruimte initiatieven	72
7.2.b.	Nieuwe vrije ruimte makers activeren	72
7.2.c.	Werkgroep van ambtenaren en vrije ruimte makers	73
7.2.d.	Online samenwerking	73
7.2.e.	Samenwerking met civiele initiatieven in beleidsuitvoering	74
7.2.f.	Conclusie; ronde tafels en een 50/50 werkgroep	74
7.3.	Processen om Vrije Ruimte te realiseren	74
7.3.a.	Langdurige en onzekere processen naar de Vrije Ruimte	74
7.3.b.	Randvoorwaarden van de Vrije Ruimte	75

7.3.c.	Internationale ontwikkelingen als aanknopingspunten	75
7.3.d.	Conclusie; innovatie, uitwisseling en co-eigenaarschap	76
7.4.	Conclusie	76
8.	Aanbevelingen	77
8.1.	Volg het wederkerigheidsprincipe in communicatie met de vrije ruimte maker	78
8.2.	Samenwerking en betrokkenheid van de vrije ruimte maker bij het beleid vergroten	79
8.3.	Interne processen voor de realisatie van Vrije Ruimte doorontwikkelen	80
9.	Concrete stappen 2022	82
9.1.	Ronde tafels door vrije ruimte initiatieven	83
9.2.	Intermediaire structuur: Een 50/50 werkgroep opzetten	83
9.3.	Internationale kennisuitwisseling voorzetten	84
9.4.	Prototypen van gebruiksvormen voor de Vrije Ruimte	85
9.5.	Monitoring en advies door een intermediaire partij	85

Voor het correct lezen van dit rapport is de verduidelijking van een aantal veel voorkomende begrippen van belang.

Expeditie Vrije Ruimte 2020-2021 / Expeditie Vrije Ruimte / Expeditie

Deze termen verwijzen naar het programma waarin staat beschreven op welke manieren de gemeente zich in gaat zetten om de bestaande Vrije Ruimte te beschermen en nieuwe plekken beschikbaar te stellen.

Ideële vrije ruimte / vrije ruimte

Ideële vrije ruimte of vrije ruimte met kleine letters staat voor vrije ruimte volgens de ideële definitie van vrije ruimte makers. De voorlopige definitie uit het voorgaande rapport van Space of Urgency luidt:

“De ideale vorm van vrije ruimte is een situatie waarin de behoeften aan werken, wonen, recreëren, en een combinatie hiervan, door de ‘community’ zelf ingevuld worden waarbij externe invloeden en voorwaarden tot een minimum beperkt zijn.”

Bureaucratische Vrije Ruimte / Vrije Ruimte

Vrije Ruimte, zoals deze door de gemeente Amsterdam binnen de Expeditie Vrije Ruimte wordt aangeboden aan de vrije ruimte maker, is gebonden aan bureaucratische kaders. Deze definitie van Vrije Ruimte vanuit ambtelijk perspectief, wordt in dit rapport Bureaucratische Vrije Ruimte genoemd en geschreven met hoofdletters.

Vrije Ruimte team

Het ambtelijke kernteam van de gemeente Amsterdam verantwoordelijk voor het uitvoeren van de Expeditie Vrije Ruimte.

De gemeente Amsterdam heeft het Berlijnse Space of Urgency de opdracht gegeven om het perspectief van de vrije ruimte maker tijdens de Expeditie Vrije Ruimte 2020-2021 te monitoren. Gecombineerd met Space of Urgency's eigen methodologieën en internationale good practices, geeft dit rapport de gemeente concrete aanbevelingen voor het verbeteren van de communicatie en samenwerking richting de Vrije Ruimte.

Vanuit het perspectief van de vrije ruimte maker liggen de aandachtspunten voor de gemeente voornamelijk op het bieden van wederkerigheid, open en transparante communicatie, het vergroten van de samenwerking en betrokkenheid bij het beleid en het doorontwikkelen van interne processen voor het realiseren van Vrije Ruimte. De vrije ruimte maker beoordeelt het Vrije Ruimte kernteam overwegend positief. De Expeditie wordt gezien als potentieel, maar er zijn nog veel stappen te nemen voordat de vrije ruimte maker echt achter de Vrije Ruimte staat.

Tijdens de Expeditie Vrije Ruimte zien we dat de definitie van de vrije ruimte vanuit de verschillende betrokken perspectieven nog steeds verschilt. Vanuit de vrije ruimte maker is de vrije ruimte een “ideële vrije ruimte”; ruimte met een minimum aan externe invloeden en voorwaarden. De gemeente probeert op haar beurt “Bureaucratische Vrije Ruimte” aan te bieden, door de condities van de ideële vrije ruimte zoveel mogelijk in Bureaucratische Vrije Ruimte op te nemen. Maar is deze toekomstige Vrije Ruimte vrij genoeg voor de vrije ruimte maker?

Amsterdam is niet uniek in haar pogingen om meer ruimte vrij te maken voor bottom-up so-

cio-cultureel initiatief. Wanneer we naar succesvolle internationale voorbeelden kijken, zien we dat co-eigenaarschap tussen gemeente en vrije ruimte maker in het proces naar de vrije ruimte leidend is. Wanneer de vrije ruimte maker niet actief in het proces betrokken is, en het eindresultaat niet op de behoeften van de vrije ruimte maker aansluit, zal de Bureaucratische Vrije Ruimte niet ondersteund worden en daarmee falen. De in dit rapport beschreven stappen zijn daarvoor cruciaal.

Waar een nieuw-te-vormen vrije ruimte initiatief tijd en ruimte nodig heeft om te zich te ontwikkelen, geldt hetzelfde voor de kant van de gemeente. Wanneer een nieuw beleid wordt ingevoerd, met een nieuw team dat nieuwe werkwijzen probeert te ontwikkelen, is er tijd en ruimte nodig om te experimenteren en te leren. De Expeditie Vrije Ruimte dient daarom een vervolg te krijgen. Zo niet, dan is niet alleen een jaar lang investeren in het experimenteren en innoveren met gemeentelijke werkwijzen te vergeefs geweest, maar bestaat ook de kans dat het nieuw opgebouwde vertrouwen van de vrije ruimte makers afgebroken wordt. De bescherming van rafteranden is dan verder weg dan ooit.

De visie van dit rapport sluit aan bij de Amsterdamse langetermijn visie zoals beschreven in de Omgevingsvisie 2050. Co-eigenaarschap in het proces naar de Vrije Ruimte bouwt op dezelfde principes als de ambitie van Samen stadmaken. Vrije Ruimte betekent diversiteit en eigenheid in stadsontwikkeling.

Aanbevelingen

Onderstaande aanbevelingen komen voort uit de verzamelde knelpunten van de Amsterdamse vrije ruimte maker in de communicatie en samenwerking met de gemeente binnen de Expeditie Vrije Ruimte. De knelpunten zijn naast internationale good practices gelegd en aangevuld met Space of Urgency's eigen kennis en ervaring.

De hieruit volgende aanbevelingen richten zich in de eerste plaats op de werkwijzen van het Vrije Ruimte kernteam van de gemeente Amsterdam. De aanbevelingen hebben als doel het kernteam te ondersteunen in het vergroten van het co-eigenaarschap van de vrije ruimte makers in het proces naar de Vrije Ruimte.

Volg het wederkerigheidsprincipe in communicatie met de vrije ruimte maker

1. Zet de ambassadeursrol van het Vrije Ruimte team voort door de vrije ruimte maker ondersteuning te bieden, advies te geven en waar nodig deuren binnen de gemeente te openen.
2. Kijk eerst kritisch naar de voortgang en haalbaarheid van eigen processen voordat je vrije ruimte makers vraagt om tijd en energie in te investeren.
3. Geef naast de definitie van ideële vrije ruimte ook een definitie van Bureaucratische Vrije Ruimte, om een realistisch beeld van de mogelijkheden van de toekomstige Vrije Ruimte te geven aan de vrije ruimte maker.
4. Stel bij het realiseren van een nieuwe Vrije Ruimte locatie eerst de 'KTR-voorwaarden' (kosten, tijdsduur, regelgeving) vast en maak deze inzichtelijk voor vrije ruimte makers

Samenwerking en betrokkenheid van de vrije ruimte maker bij het beleid vergroten

5. Zet de financiële ondersteuning voor ronde tafels door vrije ruimte initiatieven voort om activatie en betrokkenheid van vrije ruimte makers bij het beleid te vergroten.
6. Zet een 50/50 werkgroep op met Vrije Ruimte teamleden en actieve vrije ruimte makers, die van onderop wordt aangestuurd door een brede groep vrije ruimte makers.
7. Ondersteun bestaande vrije ruimte platforms om de boodschap van de Vrije Ruimte in hun eigen taal te verspreiden voor het organisch betrekken van nieuwe vrije ruimte makers.

Interne processen voor de realisatie van Vrije Ruimte door ontwikkelen

8. Verbeter de betrokkenheid bij - en afstemming met belanghebbende gemeentelijke afdelingen voor het realiseren van Vrije Ruimte, om het complexe en langdurige proces naar de Vrije Ruimte te stroomlijnen.
9. Zoek naar innovatieve werkwijzen voor de belangrijkste knelpunten van de vrije ruimte maker in de voorwaarden van de Vrije Ruimte 'Kostprijsdekkende huur' en 'Wonen in de Vrije Ruimte'.
10. Leer van buitenlandse voorbeelden wat de ingrediënten zijn voor een succesvolle ontwikkeling van de Vrije Ruimte: bestuurlijke draagkracht, administratieve middelen en samenwerking tussen gemeentelijke afdelingen.
11. Blijf betrokken bij internationale kennisuitwisseling over structurele administratieve oplossingen voor het faciliteren van Vrije Ruimte.

Concrete stappen 2022

Verdere concrete stappen door de gemeente zijn Doel van de stappen is het vergroten van co-eigencomplex en hebben specifieke expertise nodig. naarschap van de vrije ruimte maker in het procesOnderstaande beschrijft stappen die aansluiten naar de Vrije Ruimte, en in de invulling van Vrije bij de opdracht van Space of Urgency, gericht op Ruimte locaties. De stappen zijn cruciaal om het de communicatie en samenwerking tussen ge- zorgvuldig opgebouwde vertrouwen en samen- meente en vrije ruimte makers, aangevuld met werking tussen het Vrije Ruimte team en de vrije good practices uit internationale ontwikkelingen. ruimte maker verder uit te breiden in 2022.

Ronde tafels door vrije ruimte initiatieven

Space of Urgency heeft tijdens de Expeditie ronde staande en nieuwe vrije ruimte makers bij het be- tafels laten organiseren door vrije ruimte initiatie- leid. Ook activeert het buurtbewoners en andere ven. Deze methode blijkt zeer succesvol voor het geïnteresseerden. Ga in 2022 verder met dit pro- vergroten van activatie en betrokkenheid van be- ces, door:

- 4-6 fysieke Vrije Ruimte ronde tafels per jaar te laten organiseren door diverse vrije ruimte initiatieven met een aanzienlijke achterban,
- een financiële ondersteuning van €1000-€1500 per ronde tafel met aanvullend programma te bieden,
- voor een organisch proces; alleen op verzoek input te geven, niet de inhoud willen bepalen, en alleen op verzoek aanwezig te zijn,
- via de ronde tafels de mogelijkheid tot democratische besluitvorming op basis van collectieve kennis te bieden.

Intermediaire structuur: Een 50/50 werkgroep opzetten

Zonder inspraak zullen vrije ruimte makers geen vrije ruimte makers formeel, zichtbaar en betaald eigenaarschap in het proces naar de Vrije Ruimte gebeuren. Beginnend met een gezamenlijke voelen. Tijdens de Expeditie zijn ervaren vrije werkgroep, kan dit organisch uitgroeien naar een ruimte makers informeel en onbetaald om input intermediaire structuur, zoals het Berlijnse AKS. gevraagd. Dit geeft een verkeerd signaal af. Voor Dit kan in 2022 door: co-eigenaarschap in het proces moet input door

- een werkgroep op te zetten die voor 50% uit leden van het Vrije Ruimte team bestaat en voor 50% uit vrije ruimte makers,
- maandelijks bij elkaar te komen om de voortgang en knelpunten in de Vrije Ruimte te bespreken,
- deelnemende vrije ruimte makers te laten aandragen en kiezen door een brede groep vrije ruimte makers,
- deelnemende vrije ruimte makers ontwikkelingen met een brede groep vrije ruimte makers te laten feedbacken, bijvoorbeeld tijdens de ronde tafels,
- deelnemende vrije ruimte makers een financiële vergoeding te geven.

Internationale kennisuitwisseling voorzetten

Internationale kennisuitwisseling met andere Eu- vatieve ambtelijke werkwijzen. Uitwisseling met ropese culturele en urban planning afdelingen relevante buitenlandse good practices leidt tot over het beschermen en realiseren van Vrije Ruimte, draagt actief bij aan het vormgeven van inno- le omzetting. Daarom concreet voor 2022:

- blijf betrokken bij internationale netwerken, zoals de Space of Urgency: International Knowledge Exchange en Spaces of Adaptation,
- gebruik de uitwisselingen om gebruiksvormen en werkwijzen voor processen richting de Vrije Ruimte te ontwikkelen en feedbacken.

Prototypen van gebruiksvormen voor de Vrije Ruimte

De Expeditie focust zich op het uitzoeken hoe Vrije Ruimte beschikbaar gesteld kan worden aan vrije ruimte makers. Uit het perspectief van de vrije ruimte maker en internationaal onderzoek blijkt dat voor de invulling van deze Vrije Ruimte een faciliterende en terughoudende rol van de gemeente cruciaal is, zodat er ontwikkeling van onderop kan plaatsvinden. Wanneer in de toekomst meer Vrije Ruimte beschikbaar is, kan er actief geëxperimenteerd worden met verschillende gebruiksvormen die zelforganisatie stimuleren. Het advies is om in 2022:

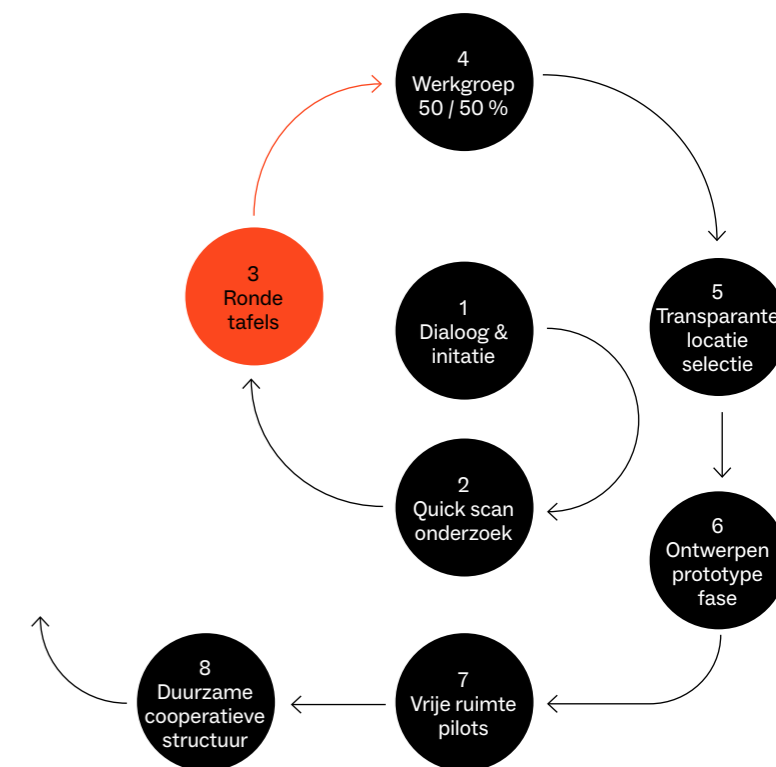
- gebruiksvormen voor verschillende categorieën Vrije Ruimte van onderop te ontwikkelen,
- in lijn met Samen stadmaken alleen richting te geven op hoofdlijnen en ruimte te bieden aan initiatief, geen placemaking,
- modellen te prototypen en te evalueren, zoals de Berlijnse Model Spaces,
- tot lokale blauwdrukken voor gebruiksvormen te komen die ook los van bestuurlijke besluitvorming functioneren.

Monitoring en advies door een intermediaire partij

Bovenstaande concrete stappen voor 2022 zijn stadium. Top-down uitvoeren van vervolgstappen leidt tot een vertrouwensbreuk met de vrije ruimte maker en een afname van betrokkenheid bij de Vrije Ruimte. Het is daarom voorlopig aan te raden om:

- communicatie en samenwerkingsprocessen tussen gemeente en vrije ruimte maker door een intermediaire partij te laten monitoren,
- waarbij de partij een vertrouwensband met de vrije ruimte maker geniet,
- deze partij objectief en kritisch advies te laten uitbrengen,
- vervolgstappen en modellen richting co-eigenaarschap samen te ontwikkelen.

1. De urgentie benoemen
2. Behoeften en knelpunten identificeren
3. **Wederzijds begrip opbouwen**
4. Samenwerking: community, gemeente & experts
5. Gezamenlijke locatieselectie
6. Verkenning Vrije Ruimte
7. Co-productie: leren door doen
8. Community & gemeente & experts

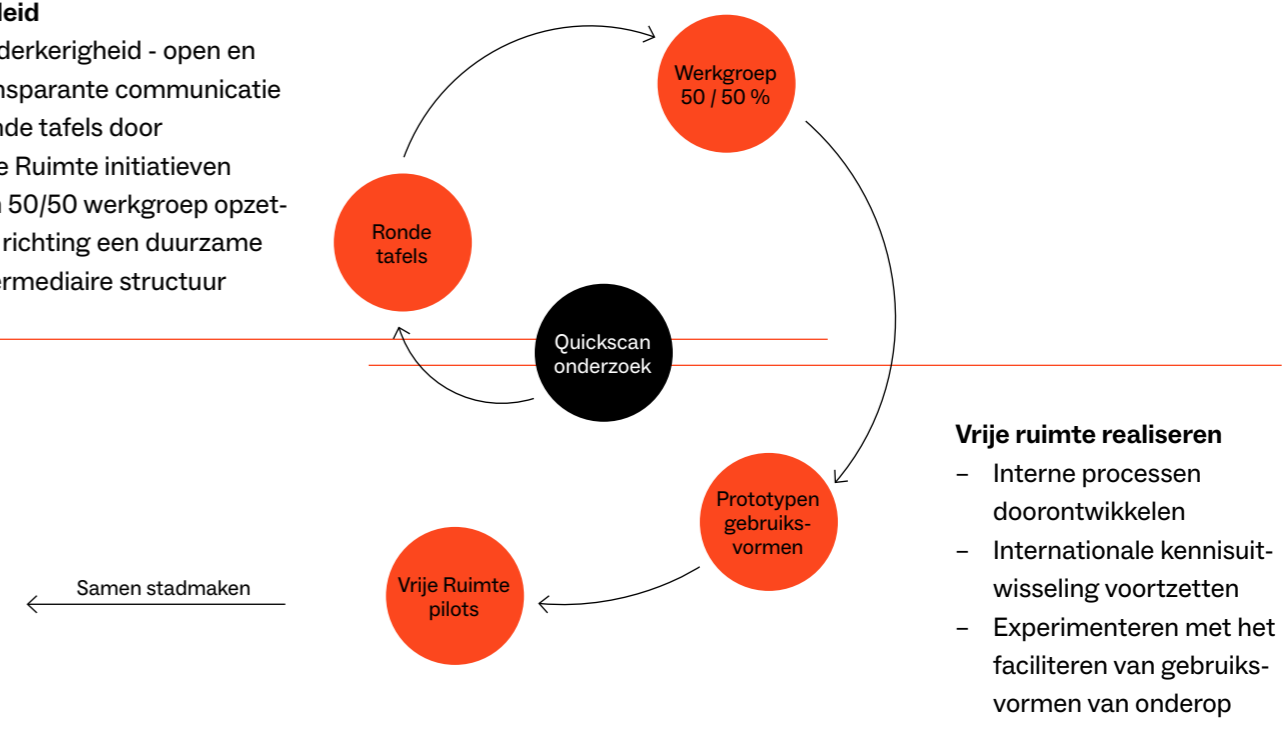

Figuur 3.

2019: Stappen voor het opbouwen van vertrouwen en samenwerking tussen zelfgeorganiseerde sociaal-culturele initiatieven en lokale overheden (Space of Urgency)

Activatie en betrokkenheid bij het beleid

- Wederkerigheid - open en transparante communicatie
- Ronde tafels door Vrije Ruimte initiatieven
- Een 50/50 werkgroep opzetten richting een duurzame intermediaire structuur

Figuur 4.

2021: Stappen naar co-eigenaarschap van de vrije ruimte maker in de realisatie en invulling van de Vrije Ruimte (Space of Urgency)

Context

1. Inleiding

De doorlopend toenemende populariteit van de stad Amsterdam gaat samen met een stijging van huurprijzen en aangescherpte regelgeving en controle. Dit maakt het behouden van bestaande - en het van onderop ontstaan van nieuwe vrije ruimte steeds lastiger. Afnemende mogelijkheden voor vrije ruimte gebruikers en groeiende erkenning van haar toegevoegde waarde vanuit de gemeente brengt beide partijen bij elkaar. De formele structuur van de gemeente botst echter met de organische, spontane structuur van vrije ruimte. Kenmerkend voor de samenwerking is het gebrek aan vertrouwen en wederzijds begrip. Vrije ruimte makers hebben angst voor overregulatie en voelen zich niet serieus genomen. Ambtenaren begrijpen niet goed waar vrije ruimte makers voor staan, maar hebben ook weinig vertrouwen in hun kunnen.

In 2019 voerde Space of Urgency in opdracht van de gemeente Amsterdam een quickscan uit naar de behoeften en belemmeringen van vrije ruimte makers. De quickscan concludeert dat dit gebrek aan vertrouwen het grootste knelpunt is voor samenwerking omtrent de vrije ruimte. Van buitenlandse voorbeelden is te leren hoe hier verbetering in gebracht kan worden. Duidelijk blijkt dat met een top-down aanpak geen resultaat geboekt zal worden. Succesvolle cases tonen dat transparantie en communicatie op ooghoogte van vitaal belang is. Een participatief proces van begin tot einde is nodig om tot oplossingen te komen die door beide partijen ondersteund worden. Door gezamenlijk te experimenteren en evalueren kan vastgesteld worden wat wel en niet werkt. De taak van Space of Urgency is om dit proces te monitoren en te waarborgen dat de vrije ruimte maker zich mede-ontwerper voelt van de Expeditie Vrije Ruimte 2020-2021. Dit is een cruciale factor voor het slagen van de Expeditie en voor het leggen van een sterke basis voor haar vervolg in de toekomst.

2. Expeditie Vrije Ruimte

Dit rapport beschrijft de opdracht, het onderzoek en de uitkomsten van het monitoringsproces. De opdracht richt zich op de communicatie en samenwerking tussen gemeente en vrije ruimte maker. Enerzijds in de betrokkenheid bij de Expeditie, anderzijds bij de realisatie van Vrije Ruimtes. De uitkomsten worden aangevuld met Space of Urgency's eigen methodologieën en internationale lessen. Dit leidt tot aanbevelingen en concrete stappen voor een vervolg van de Expeditie, waarin gemeente en vrije ruimte maker gezamenlijk naar de Vrije Ruimte toe werken.

2.1. Coalitieakkoord

Het coalitieakkoord van mei 2018 bevat de volgende regel: *“Amsterdam is uniek vanwege haar lange traditie van tegencultuur. De stad ontwikkelt zich en daardoor komt deze cultuur onder druk te staan. Daarom beschermen we rafelranden.”*

2.2. Nota ‘Ambities en Uitvoeringsagenda 2019’

1. De gemeente benadrukt het belang van vrije ruimte voor experiment en ontmoeting.
2. We ontwikkelen een broedplaats in de openbare ruimte voor experimentele festivals gericht op talentontwikkeling en experimentele kunst
3. Wij creëren meer vrije ruimte voor kunst en cultuur zoals broedplaatsen en ateliers (inclusief ruimte voor experimentele festivals en nachtcultuur)
4. Het streven is om een Concept Beleid ‘Vrije Ruimte’ in het eerste kwartaal van 2020 aan het College van Burgemeesters en Wethouders (B&W) voor te leggen en vrij te geven voor inspraak.

2.3. Bestuursopdracht Vrije Ruimte

Begin juli 2019 stemt het College van B&W in met de Bestuursopdracht Vrije Ruimte met als inzet om bebouwde en onbebouwde ruimte (tijdelijk) beschikbaar te maken als vrije ruimte voor Amsterdammers.

2.4. Verkenning Vrije Ruimte

Na het vaststellen van de Bestuursopdracht Vrije Ruimte start een verkenningsfase voor de vormgeving van het Vrije Ruimte beleid.

Deze fase bestaat uit een inventarisatie en evaluatie van bestaande initiatieven en tientallen gesprekken met initiatiefnemers en andere betrokkenen uit heel Amsterdam. Drie externe partijen voeren onderzoek uit. De Hogeschool van Amsterdam kijkt naar het beleid en instrumentarium van verschillende Europese steden. De coöperatie TAAK onderzoekt begripsvorming rondom vrije ruimte en de rol van kunst in de publieke ruimte. Space of Urgency maakt via een quickscan inzichtelijk welke behoeften en belemmeringen initiatiefnemers en gebruikers ervaren. Daarnaast adviseert een Expertteam Vrije Ruimte over begripsbepaling, participatietraject en instrumentarium.

2.5. Expeditie Vrije Ruimte 2020-2021

De uitkomsten van de verkenningsfase leiden tot de Expeditie Vrije Ruimte 2020-2021, gepubliceerd in september 2020 en goedgekeurd door de Raad in oktober 2020. In de Expeditie staat beschreven op welke manieren de gemeente zich in gaat zetten om de bestaande Vrije Ruimte te beschermen en nieuwe plekken beschikbaar te stellen.

Concreet betekent dit dat de gemeente verschillende manieren om Vrije Ruimte te beschermen en beschikbaar te maken samen met vrije ruimte makers gaat uittesten. Na een jaar vindt een evaluatie van de activiteiten en resultaten plaats. Op basis daarvan wordt een hernieuwde aanpak gevormd voor het behouden en vergroten van Vrije Ruimte in de daaropvolgende jaren.

2.6. Organisatie

Het kernteam van ambtenaren dat de Expeditie Vrije Ruimte 2020-2021 uitvoert bestaat uit:

Joekenel van Der Pijl	Procesmanager
Julian Jansen	OCCII/Expert beleidsadviseur Vrije Ruimte
Eline Splinter	Beleidsadviseur
Nick van Loon	Ruimte Makelaar
Nasiem Vafa	Stedenbouwkundige
Stijn Verwoest	Projectsecretaris
Simohammed Arroudi	Stagiair
Alexander van Altena	Externe adviseur

De bestuurlijke opdrachtgevers zijn:

Marieke van Doornick	Wethouder Ruimte & Duurzaamheid
Touria Meliani	Wethouder Kunst & Cultuur

Space of Urgency is een internationaal onderzoeksplatform dat zich middenin de ontwikkelingen rond de 'Vrije Ruimte' begeeft. In samenwerking met andere Europese initiatieven richten zij zich op de versterking van de communicatie en vertrouwensband tussen bottom-up initiatieven en beleidsmakers.

Space of Urgency activeert politieke dialoog, kennisuitwisseling en de realisatie van zogenaamde 'spaces of urgency' voor sociaal, cultureel en maatschappelijke behoeften. Twee van drie kern-teamleden komen uit Amsterdam. In het verleden zijn zij actief geweest met eigen vrije ruimte initiatieven zoals het Black Rabbit Collective, Lighthouse Amsterdam en het Erasmus Plus onderzoeksproject Enter the Void.

In vestigingsplaats Berlijn werkt Space of Urgency onder andere in opdracht van de Senaat van Cultuur en Europa aan beleid rond de 'Vrije Ruimte'. Het in 2018 in samenwerking met de Clubcommissie uitgevoerde Model Space Project

legde de basis voor de recente realisatie van 13 onbureaucratisch toegankelijke 'Model Spaces' in Berlijn. Het in 2021 gestarte Mapping Tool Project legt de basis voor digitale vereenvoudiging van de toegang tot openbare ruimte voor socio-culturele evenementen.

Na het observeren van vergelijkbare uitdagingen rond de realisatie van 'Vrije Ruimte' zet Space of Urgency in 2021 de Internationale Knowledge Exchange (IKE) op. IKE verbindt Europese gemeentelijke afdelingen voor cultuur en stedelijke ontwikkeling in het streven naar innovaties, instrumenten, en beleid die een toegankelijke stedelijke ruimte en zelfredzaamheid van culturele actoren mogelijk maken.

In 2022 richt Space of Urgency zich onder andere op Spaces of Adaptation. Via dit project onderzoekt een Europees consortium, bestaande onder andere de TU Delft, het belang van zelfgeorganiseerde ruimtes in de sociaal-ecologische transitie.

2018	Coalitieakkoord: "Amsterdam is uniek vanwege haar lange traditie van tegencultuur. De stad ontwikkelt zich en daardoor komt deze cultuur onder druk te staan. Daarom beschermen we rafelranden."
2019	Nota 'Ambities en Uitvoeringsagenda 2019': De gemeente benadrukt het belang van vrije ruimte voor experiment en ontmoeting.
	Bestuursopdracht Vrije Ruimte: Goedkeuring van de bestuursopdracht door het College van B&W als formele stap richting ambtelijke uitvoering.
2020	Space of Urgency onderzoeksrapport 1: Eerste onderzoeksrapport van Space of Urgency met aanbevelingen voor beleidsontwikkeling vanuit het perspectief van de vrije ruimte maker.
2021	Expeditie Vrije Ruimte 2020-2021: Oplevering en goedkeuring van een concrete aanpak hoe de gemeente bestaande Vrije Ruimte gaat beschermen en nieuwe plekken beschikbaar gaat stellen.
2022	Space of Urgency onderzoeksrapport 2: Tweede onderzoeksrapport van Space of Urgency met reflectie en aanbevelingen voor het vervolg van de Expeditie vanuit het perspectief van de vrije ruimte maker.
	Gemeenteraadsverkiezingen en het vervolg van de Expeditie Vrije Ruimte?

Figuur 5.

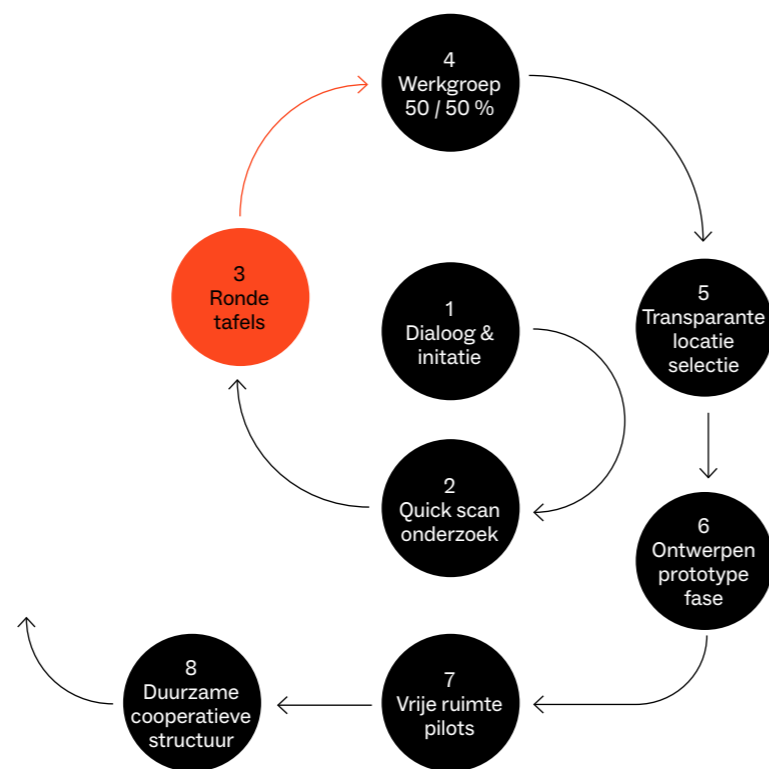
Tijdslijn met belangrijke ontwikkelingen rond de Expeditie Vrije Ruimte en de rol van Space of Urgency

Onderzoek

Het eind 2019 opgeleverde "Onderzoeksrapport in het kader van de Bestuursopdracht Vrije Ruimte" van Space of Urgency in opdracht van de gemeente Amsterdam geeft een duidelijk gebrek aan vertrouwen tussen gemeente en vrije ruimte maker weer. Om deze doelgroep succesvol te laten communiceren en samenwerken met de gemeente binnen een Vrije Ruimte beleid is het noodzakelijk om dit vertrouwen te sterken. Als weg voorwaarts

leverde Space of Urgency onderstaand diagram aan. Ten tijde van het opstellen van het diagram was het proces naar de Vrije Ruimte in stap 3; door Space of Urgency opgezette ronde tafels tussen gemeente en vrije ruimte makers. De stappen vanaf stap 3 hebben de achterliggende gedachte om de activatie en betrokkenheid bij het beleid te vergroten. Dit leidt tot de gezamenlijke realisatie van Vrije Ruimte pilots in stap 7.

1. De urgentie benoemen
2. Behoeften en knelpunten identificeren
3. **Wederzijds begrip opbouwen**
4. Samenwerking: community, gemeente & experts
5. Gezamenlijke locatieselectie
6. Verkenning Vrije Ruimte
7. Co-productie: leren door doen
8. Community & gemeente & experts

Figuur 6.

De weg naar het opbouwen van vertrouwen en samenwerking tussen gemeente en vrije ruimte makers

De Expeditie richt zich op het beschermen van bestaande vrije ruimte en realiseren van nieuwe Vrije Ruimte. Hoe een gezamenlijk proces richting deze pilots eruitziet wordt echter niet benoemd. Ook ontbreekt een strategie voor activatie en vergroten van betrokkenheid van de vrije ruimte maker bij de Expeditie.

Uit buitenlandse voorbeelden blijkt het belang van activatie en betrokkenheid bij de ontwikkelingen, en co-eigenaarschap in de vormgeving van de Vrije Ruimte. De onderzoeksopzet bestaat daarom uit drie onderdelen, gericht op de 'activatie en betrokkenheid van vrije ruimte makers bij het beleid', samenwerking in de uitvoering van Vrije Ruimte door 'case study monitoring' en 'in-

ternationale ontwikkelingen' voor het spiegelen van relevante buitenlandse case studies. Hierbij staat de volgende onderzoeksvraag centraal:

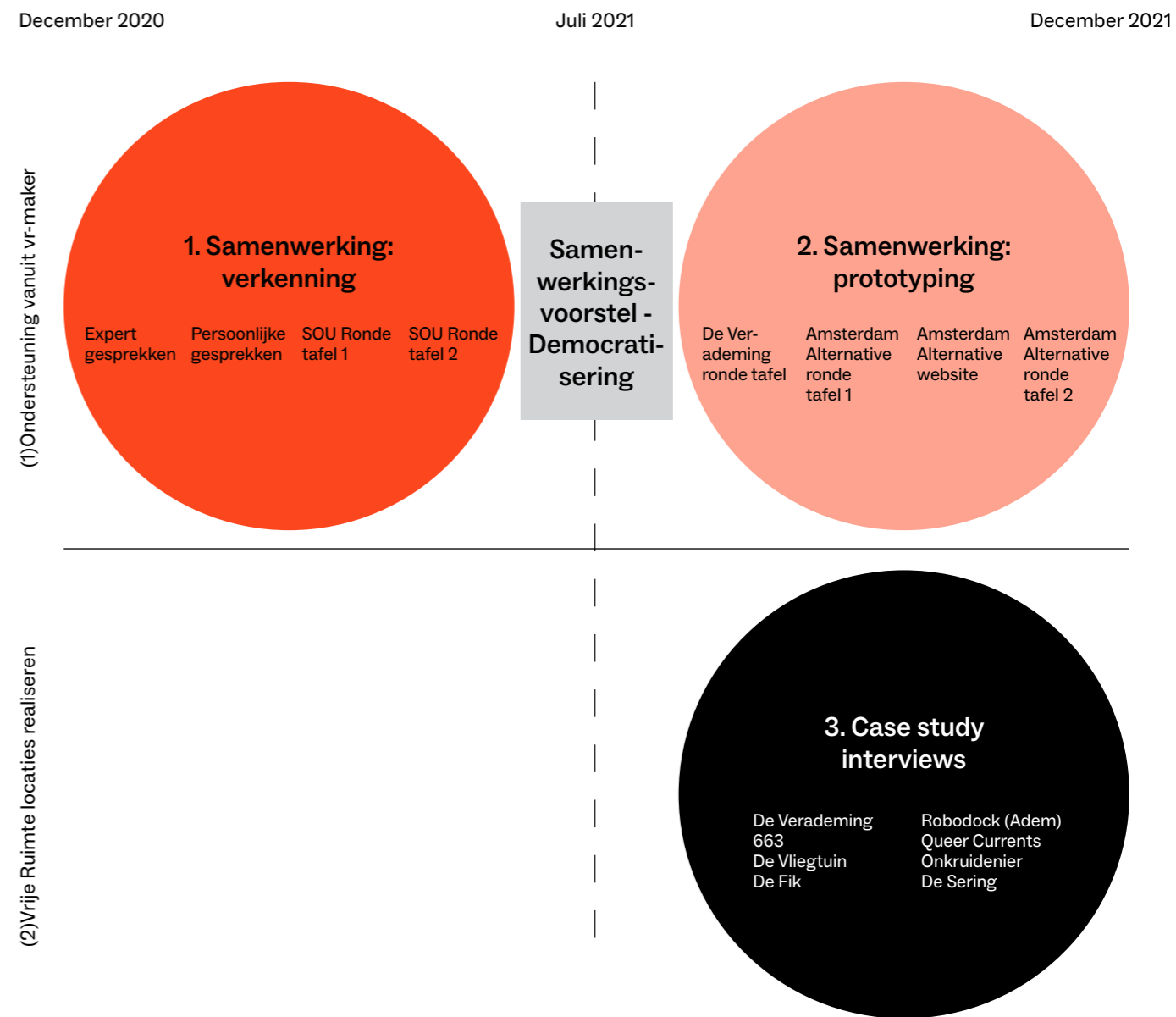
Hoe ervaren vrije ruimte makers de communicatie en samenwerking met de gemeente in de context van de Expeditie Vrije Ruimte 2020-2021 en hoe kan deze verbeterd worden?

Binnen het onderdeel 'activatie en betrokkenheid' zijn drie expert gesprekken uitgevoerd, ca. vijftien persoonlijke gesprekken gevoerd en twee ronde tafels georganiseerd door Space of Urgency. Hal-

verwege het jaar is dit onderdeel uitgebreid met een aanvullend bedrag vanuit de afdeling Democrativering. Met dit bedrag zijn drie aanvullende ronde tafels uitgevoerd door vrije ruimte initiatieven, negen persoonlijke interviews afgenomen en is een Vrije Ruimte pagina opgezet op de website van Amsterdam Alternative.

Binnen het onderdeel 'case study monitoring' zijn negen diepte-interviews afgenomen met vrije ruimte makers van acht Vrije Ruimte case studies die in 2021 actief zijn geweest.

Binnen het onderdeel 'internationale ontwikkelingen' zijn 11 aantal internationale ontwikkelingen geanalyseerd.

Figuur 7

Onderzoeksactiviteiten Space of Urgency

4. Activatie en betrokkenheid bij het beleid

Er is begin 2021 nog weinig sprake van de realisatie van Vrije Ruimte pilots, met uitzondering van het Groene Veld in Amsterdam Noord. Space of Urgency onderzoekt in de eerste helft van het jaar voornamelijk de betrokkenheid van vrije ruimte makers bij het beleid. Het werken aan de bredere betrokkenheid van vrije ruimte makers bij het beleid is na de quickscan van Space of Urgency niet voortgezet.

Bekend is dat de combinatie van gemeente en vrije ruimte een gevoelig onderwerp is bij de doelgroep. Het fragiele vertrouwen kan snel gebroken kan worden met averechts effect op de mate van betrokkenheid. Het bevragen en betrekken van vrije ruimte makers is daarom iets wat met aan-

dacht gedaan moet worden. In de uitvoering van het onderzoek wordt de strategie iteratief aangepast, afgaande op de reacties vanuit de vrije ruimte makers.

Halverwege het jaar dient zich een belangrijke uitbreiding van het onderzoek aan. Een aanvullende financiering maakt het mogelijk om in de tweede helft van 2021 de voorlopige aanbevelingen direct om te zetten in de praktijk.

Onderstaand een overzicht van de verschillende onderzoekselementen die Space of Urgency in 2021 heeft uitgevoerd op het onderdeel van activatie en betrokkenheid van de vrije ruimte maker bij het beleid.

4.1. Activatie en betrokkenheid: Verkenning

4.1.a. Expert gesprekken

Het initiële idee is om het monitoringsproces te beginnen met een ronde tafel met de leden van de voormalige Expertgroep Vrije Ruimte. Het blijkt echter niet mogelijk alle experts tegelijkertijd om de tafel te krijgen, waarna besloten wordt individuele gesprekken te voeren met steeds twee

teamleden van het Vrije Ruimte team en Space of Urgency. Uiteindelijk worden individuele gesprekken gevoerd met drie van de zes leden van de voormalige Expertgroep, namelijk met Angelo Bromet, Aukje Dekker en Bart Stuart.

4.1.b. Telefonische gesprekken

Na afloop van de expert gesprekken zijn ca. twintig korte telefonische gesprekken gevoerd met ervaren vrije ruimte makers. Doel is om de stem-

ming te peilen ten opzichte van de Expeditie en het animo om actief betrokken te raken bij het beleid.

4.1.c. Ronde Tafel - Space of Urgency 1

De eerste door Space of Urgency georganiseerde ronde tafel vindt plaats op 11 mei 2021 van 19:00 - 21:00 met 31 aanwezigen. Vanwege de geldende regelgeving omtrent Covid-19 vindt de tafel digitaal plaats via Zoom. Deze tafel vindt plaats zonder aanwezigheid van de gemeente, om de deelnemers zoveel mogelijk het gevoel te geven vrij te kunnen praten. De deelnemers zijn telefonisch en

per email benaderd en uitgenodigd, zowel uit de bestaande lijst van Space of Urgency als door het Vrije Ruimte team van de gemeente. De aanwezigen vormen een mix van bekenden en onbekenden van de gemeente.

De insteek is tweezijdig:

1.

Reflectie op de Expeditie; kunnen we daarmee uit de voeten, heeft iedereen toegang, hoe kunnen we elkaar helpen, hoe kunnen we een dialoog met gemeente starten om hier iets aan te doen?

4.

Activatie en betrokkenheid bij het beleid

31

2.	Reflectie op solidariteit binnen Amsterdam. Hoe kan een beweging gecreëerd worden? Hoe kunnen we samen de kansen pakken die er nu liggen? Is er een gemeenschappelijke noemer die ons verbindt?
----	---

Het programma bestaat uit een korte introductie van de deelnemers, gevolgd door een openingspresentatie over Space of Urgency en de Expeditie Vrije Ruimte. Verschillende vrije ruimte makers komen aan het woord om hun ervaringen met de Expeditie te delen. Dit zijn Aukje en Berk (De Verademing), Ivo Schmetz (Amsterdam Alternative), Melissa Koutouzis (Cities for Change) en Femke Ravensbergen (Bajesdorp). Daarna komen vijf stellingen aan bod. De deelnemers geven hun reactie in de Zoom chat, waarna de gegeven antwoorden kort in de groep besproken worden. De ronde tafel sluit af met een open discussie.

4.1.d. Ronde Tafel - Space of Urgency 2

De tweede door Space of Urgency georganiseerde ronde tafel vindt plaats op 8 juni 2021 van 19:00 - 21:00 met 13 deelnemers. Deze keer waren 6 leden van het Vrije Ruimte team van de gemeente aanwezig. Vanwege de geldende regelgeving omtrent Covid-19 vindt de tafel digitaal plaats via Zoom. De tafel bestaat uit twee onderdelen:

1.	Updates over de Expeditie Vrije Ruimte en het gesprek aangaan met gemeente
2.	Welke online & offline tools zouden kunnen bijdragen aan een verbetering van de huidige situatie/samenwerking tussen gemeente en gebruiker?

Het programma bestaat uit een korte introductie van Space of Urgency, gevolgd door een presentatie van het Vrije Ruimte team over de Expeditie en de huidige stand van zaken. Aanwezigen kunnen vragen stellen en in gesprek gaan met de ambtenaren. Het tweede onderdeel begint met een presentatie over verschillende mogelijkheden van online en offline samenwerkingsstructuren. Vervolgens worden twee stellingen over dit onderwerp voorgelegd en besproken.

4.2. Midterm uitkomsten / aanvullende opdracht Democratisering

De midterm rapportage met bevindingen, aanbevelingen en concrete acties dient tevens als basis voor een aanvullende financieringsaanvraag bij de afdeling Democratisering. Uit bovenstaande onderzoekselementen volgen drie sleutelbevindingen. Elk van de bevindingen leidt tot een concrete aanbeveling, samengevat in figuur 8.

	Sleutelbevindingen	Aanbevelingen
1.	Uit gesprekken met vrije ruimte gebruikers blijkt voornamelijk wantrouwen vanuit usual suspects en een afstand tot het beleid vanuit unusual suspects.	Dit kan beiden verbeterd worden door het actief vergroten van transparantie en openheid vanuit de gemeente en concrete kaders te stellen wanneer tijd en energie van vrije ruimte gebruikers wordt gevraagd.
2.	De gemeente heeft nog weinig actie ondernomen om het beleid zichtbaar en toegankelijk te maken voor een bredere groep vrije ruimte gebruikers. Het is lastig vindbaar online, het beleid is niet concreet omschreven en het is niet duidelijk proces hoe gebruikers deel kunnen nemen aan het beleid.	Pas de gemeentelijke website voor vrije ruimte aan met een concrete omschrijving van het beleid, regelmatige updates en de mogelijkheid voor vrije ruimte gebruikers om zich aan te melden om deel te nemen aan het beleid.
3.	Er is momenteel nog geen samenwerkingsstructuur tussen vrije ruimte gebruikers in de context van het vrije ruimte beleid opgezet. De reden hiervoor is dat een duidelijke noodzaak ontbreekt. Dat terwijl kennisuitwisseling, samenwerking en een gemeenschappelijk stem naar de gemeente juist gewenst is.	De gemeente kan een samenwerkingsstructuur tussen vrije ruimte gebruikers niet opleggen, het moet van onderop ontstaan en gedragen worden. De gemeente kan dit wel stimuleren door initiatieven van onderop te ondersteunen en de ruimte te geven zich te ontwikkelen.

Figuur 8. Midterm sleutelbevindingen en aanbevelingen

Waarbij:

1.	Aanbeveling 1 een doorlopend proces is waar de gemeente zich van bewust dient te zijn in al haar communicatie en samenwerking met vrije ruimte gebruikers.
2.	Aanbeveling 2 momenteel wordt uitgevoerd door de gemeente door haar website aan te passen.
3.	Het voorstel voor Democratisering zich richt op de uitwerking van aanbeveling 3.

Figuur 9 laat de belangrijkste do's en don'ts zien die uit de telefonische gesprekken en ronde tafels naar voren komen.

Do's	Don'ts
Fysiek ontmoeten	Digitale meetings
Een duidelijk doel hebben	Een 'praatgroep'
Iets leuks doen	Eenrichtingsverkeer en monologen
Toegankelijkheid	Ingewikkelde / abstracte materie
Online structuren moeten aansluiten op de behoeften van de gebruiker	Een online platform van bovenaf opleggen
Aanwezigheid / deelname gemeente alleen op verzoek van vrije ruimte gebruikers	Bij elke bijeenkomst betrokken willen zijn
Eigenaarschap geven aan de gebruiker	Als gemeente altijd in de 'management rol' willen stappen
Concreet zijn en duidelijke kaders bieden	Tijd en energie van vrije ruimte gebruikers vragen zonder er iets tegenover te stellen

Figuur 9.

Do's en don'ts vanuit het perspectief van de vrije ruimte maker

Uit de ronde tafels blijkt dat de voorkeur van vrije ruimte gebruikers uitgaat naar een combinatie van een online plek waar je duidelijke informatie kan vinden, terwijl daarnaast fysiek ontmoetingen georganiseerd worden. Het is belangrijk dat de fysieke ontmoetingen een happening zijn waar iets leuks gebeurt en dat er een duidelijk doel is, in plaats van een praatgroep over abstracte onderwerpen. Een online platform voor vrije ruimte gebruikers wordt als mogelijk nuttig gezien, maar vooralsnog beoordeeld als een te vaag idee zonder duidelijke noodzaak.

Voor dit voorstel benadrukt Space of Urgency dat de ontwikkelingen richting een samenwerkingsstructuur tussen vrije ruimte gebruikers van onderop vormgegeven moet worden. Met name in Berlijn zijn veel voorbeelden te vinden waarbij

vanuit de gemeente middelen gegeven worden aan een initiatief van onderop, dat onafhankelijk werkt en een platform biedt aan andere gebruikers. Voorbeelden zijn de het AKS model, de Taskforce en de Koalition der Freie Szene. Een vanuit de gemeente geleid proces schrikt veel gebruikers af vanwege het bestaande wantrouwen en de afstand tot de gemeente. Een van onderop geleid proces is toegankelijker en biedt eigenaarschap, wat tot een resultaat leidt dat aansluit bij de behoeften van de gebruikers. Hierbij is het belangrijk dat dit proces (financieel) ondersteund wordt door de gemeente, maar waarbij de gemeente de controle over het proces uit handen geeft. Onderstaande onderdelen zijn opgenomen in het voorstel en uitgevoerd in de tweede helft van 2021.

1. 2 x fysieke ronde tafel op vrije ruimtes, met aanvullend programma
2. 8 x interviews met diverse sleutelfiguren (usual en unusual suspects)
3. Stimuleren online samenwerking, te beginnen met een Signal groep

4.3. Activatie en betrokkenheid: Prototyping

4.3.a. Ronde Tafel - de Verademing

Vereniging de Verademing organiseert de eerste ronde tafel door vrije ruimte makers. Deze vindt plaats op vrijdag 24 september, van 15:00 - 22:00 op het Groene Veld met in totaal ca. 60 deelnemers. Het Groene Veld is de eerste gerealiseerde Vrije Ruimte. De ronde tafel staat daarom in het teken van een viering van het verkrijgen van de locatie. Naast leden van het Vrije Ruimte team zijn vrije ruimte makers van andere locaties en buurtbewoners aanwezig. Doel is om een feestelijke bijeenkomst te organiseren waar het verhaal van het verkrijgen Groene Veld wordt verteld, aangevuld met een cultureel programma.

Het programma begint met een rondleiding over het Groene Veld. Vervolgens schuiven de deelnemers aan een grote buiten opgestelde ronde tafel aan. Hier presenteert het Vrije Ruimte team kort de Expeditie, vertelt de Verademing over het proces van het verkrijgen van het Groene Veld en de uitdagingen die nog te wachten staan en buurtbewoners vertellen over hun ervaringen met de Verademing als nieuwe toevoeging aan de buurt. Na de ronde tafel volgt een gezamenlijke maaltijd en een cultureel programma met verschillende muzikale optredens en performances.

Afbeelding 1.

Ronde tafel de Verademing © Alkis

Afbeelding 2.

Ronde tafel de Verademing © Alkis

Afbeelding 3.

Ronde tafel de Verademing © Alkis

4.3.b. Ronde Tafel - Amsterdam Alternative

De tweede ronde tafel door vrije ruimte makers organiseert Amsterdam Alternative, op vrijdag 19 november van 17:00 - 21:30 in OT301. De ronde tafel is onderdeel van de AA Talks serie. Er zijn ca. 60 aanwezigen, voornamelijk vrije ruimte makers van diverse achtergronden en leden van het Vrije

Ruimte team. Vanwege Covid-19 regulaties is het geplande culturele programma afgelast. Amsterdam Alternative heeft kort voor de ronde tafel twee artikelen over de Expeditie Vrije Ruimte gepubliceerd. Deze sluiten af met een aantal vragen, die als basis dienen voor een paneldiscussie.

Links naar de artikelen van Amsterdam Alternative over de Expeditie Vrije Ruimte

1. [Expeditie Vrije Ruimte - Nieuwe hoop of nieuw instrument voor stedelijke ontwikkeling?](#)
2. [In gesprek met de proces manager van de 'Expeditie Vrije Ruimte'](#)

Het programma begint met de vertoning van de documentaire 'Pas op de Vrijplaats'. Deze documentaire over de Expeditie Vrije Ruimte is eerder in het jaar gepubliceerd door Amsterdam Danst Ergens Voor (ADEV). Na een pauze gaat het programma verder met een paneldiscussie, geleid door Jaap Draaisma. Naast een vertegenwoordiger van het Vrije Ruimte team zijn er twee deelnemers van de Hotel Mokum, twee van de Anarcha Feministische Groep Amsterdam, een deelnemer van Vrij Beton, een van de Verademing en een van

ADEV. Na afloop van de anderhalf uur durende discussie is er ruimte voor een drankje en napraten.

Door het schrappen van het culturele programma is er budget overgebleven. Hiermee organiseert Amsterdam Alternative een twee ronde tafel. De tafel is gepland op 28 januari 2022, na de publicatie van dit rapport.

Afbeelding 4., 5.

Ronde tafel Amsterdam Alternative © Lorelei Heyligers

Afbeelding 6.

Ronde tafel Amsterdam Alternative © Lorelei Heyligers

4.3.c. Samenwerking interviews

In opvolging van de ronde tafels neemt Space of Urgency negen persoonlijke interviews af met een groep diverse vrije ruimte makers, via Zoom en telefonisch. Zowel met initiatieven als netwerken, zowel bekende vrije ruimte makers als minder bekende vrije ruimte makers. Naast actieve Vrije Ruimte case studies is gekeken naar netwerken die veel vrije ruimte makers bereiken en zo een goede blik hebben op onderlinge samenwerking en mogelijkheden om deze te verbeteren.

Tijdens de interviews wordt dieper ingegaan op hun behoeften omtrent vrije ruimte, op de manieren waarop zij samenwerking met de Expedite

Vrije Ruimte en met andere vrije ruimte makers mogelijk zien en de energie die aanwezig is om hierin actief te worden. Dit creëert een beter beeld van de behoeften en knelpunten van verschillende groepen vrije ruimte makers en geeft indicaties van hoe de gemeente in de toekomst de samenwerking met en tussen vrije ruimte makers kan stimuleren. In lijn met de filosofie om geen tijd en energie te vragen zonder iets concreets te bieden, krijgt elke geïnterviewde een financiële vergoeding voor deelname.

Er zijn interviews afgenomen met onderstaande vrije ruimte initiatieven en netwerken:

1.	De Verademing
2.	Kavel 663 (Tuinen van West)
3.	Vliegtuin
4.	De Fik

5.	Stichting ADEM/Robodock
6.	Queer Currents
7.	Onkruidenier
8.	De Sering
9.	ADEV
10.	Amsterdam Alternative

4.3.d. Online zichtbaarheid en samenwerking

Waar de ronde tafels het doel hebben fysiek samen te komen, is er tijdens het onderzoek ook gekeken naar online mogelijkheden voor samenwerking en betrokkenheid bij het beleid. Enerzijds komt naar voren dat de gemeentelijke website lastig vindbaar is en niet de informatie biedt waar de vrije ruimte maker naar zoekt. De gemeente voert daarom een aantal aanpassingen door. De URL-link wordt aangepast naar <https://www.amsterdam.nl/vrijeruimte> en er worden een vrije ruimte checklist en de kopjes “Wat wij kunnen bieden”, “Beschikbare vrije ruimte”, “Wat we tot nu toe hebben bereikt”, en “In de media” toegevoegd.

> Mijn Amsterdam > English site

Onderwerpen Nieuws Contact

Home > Bestuur en Organisatie > Volg het beleid > Coalitieakkoord en Uitvoeringsagenda > Open en tolerante stad

Vrije ruimte in Amsterdam

Een nachtevenement, een buurtmoestuin of een ontmoetingsplek. Verspreid door de stad zijn er talloze bijzondere plekken te vinden die zijn ontstaan en collectief zijn vormgegeven door allerlei Amsterdammers. Deze plekken voor experiment, ontmoeting en bezinning maken de stedelijke leefomgeving kleurrijker, socialer en vitaler.

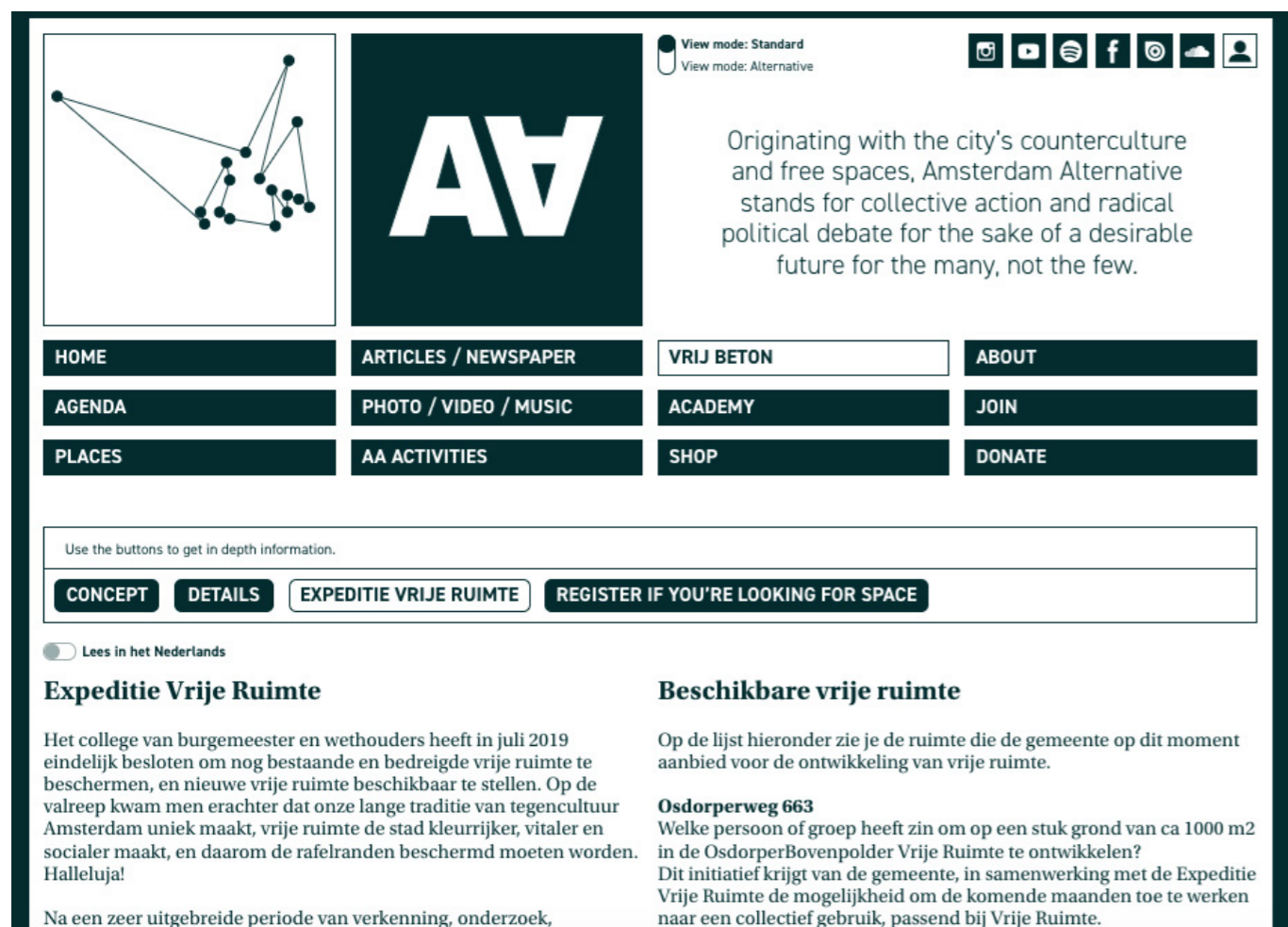
Afbeelding 7.

Expeditie Vrije Ruimte pagina op de website van de Gemeente Amsterdam

Anderzijds is het zoeken naar een online tool die vrije ruimte makers met elkaar verbindt. Tijdens de tweede ronde tafel heerst er enthousiasme over een Signal chat groep. Deze groep wordt vervolgens door Space of Urgency opgezet, met als idee het verder door de vrije ruimte makers te laten groeien.

Voor de uitgave van het door de Democrativering aanvraag beschikbare bedrag is er contact met Amsterdam Alternative. Als één van de belangrijkste netwerken van vrije ruimte makers in Amsterdam, met een tweemaandelijks krant,

een actieve website en regelmatige discussies en evenementen, zijn zij in een goede positie om vrije ruimte makers te bereiken. Uit gesprekken door Space of Urgency blijkt dat de gemeentelijke website, ook na de aanpassingen, niet gevonden wordt door de doelgroep. Een betere aanpak lijkt een aan de Vrije Ruimte gewijd onderdeel op een website die wél door de vrije ruimte makers gevonden wordt. Amsterdam Alternative creëert daarom een nieuwe webpagina op <https://amsterdamalternative.nl/aace/expeditie>.

Afbeelding 8.

Expeditie Vrije Ruimte pagina op de website van Amsterdam Alternative

4.4 Uitkomsten prototyping activatie en betrokkenheid

De mogelijkheid om de bevindingen uit de eerste helft van 2021 direct te prototypen levert succesvolle uitkomsten op. De methodologie om middelen en eigenaarschap vanuit Space of Urgency

door te geven aan vrije ruimte initiatieven leidt tot een toename in de activatie en betrokkenheid van vrije ruimte makers.

4.4.a Ronde tafels

Zowel de Verademing als Amsterdam Alternative kijkt positief terug op de ronde tafels. Vrije ruimte makers zijn vaak ervaren evenementenorganisatoren en kunnen al met weinig middelen iets bijzonders neerzetten. Zij hebben bestaande netwerken die op de evenementen afkomen. Door de combinatie met een aanvullend cultureel programma is de drempel lager om deel te nemen. Zo komt de (grote) groep vrije ruimte makers die niet geïnteresseerd is in 'praatgroepen' toch in aanraking met de Expeditie. Dit is een eerste stap richting activatie en betrokkenheid bij het beleid.

De ronde tafel van de Verademing was de eerste happening op het Groene Veld. Enige kanttekening is dat er minder vrije ruimte makers van andere locaties aanwezig waren dan gehoopt. De reden hiervoor lijkt de late aankondiging van het evenement te zijn geweest. Bij de Amsterdam Alternative ronde tafel moest het culturele programma last minute geschrapt worden vanwege de opkomst hoog. Wat opviel was de hoge mate van input vanuit het publiek, wat een grote be-

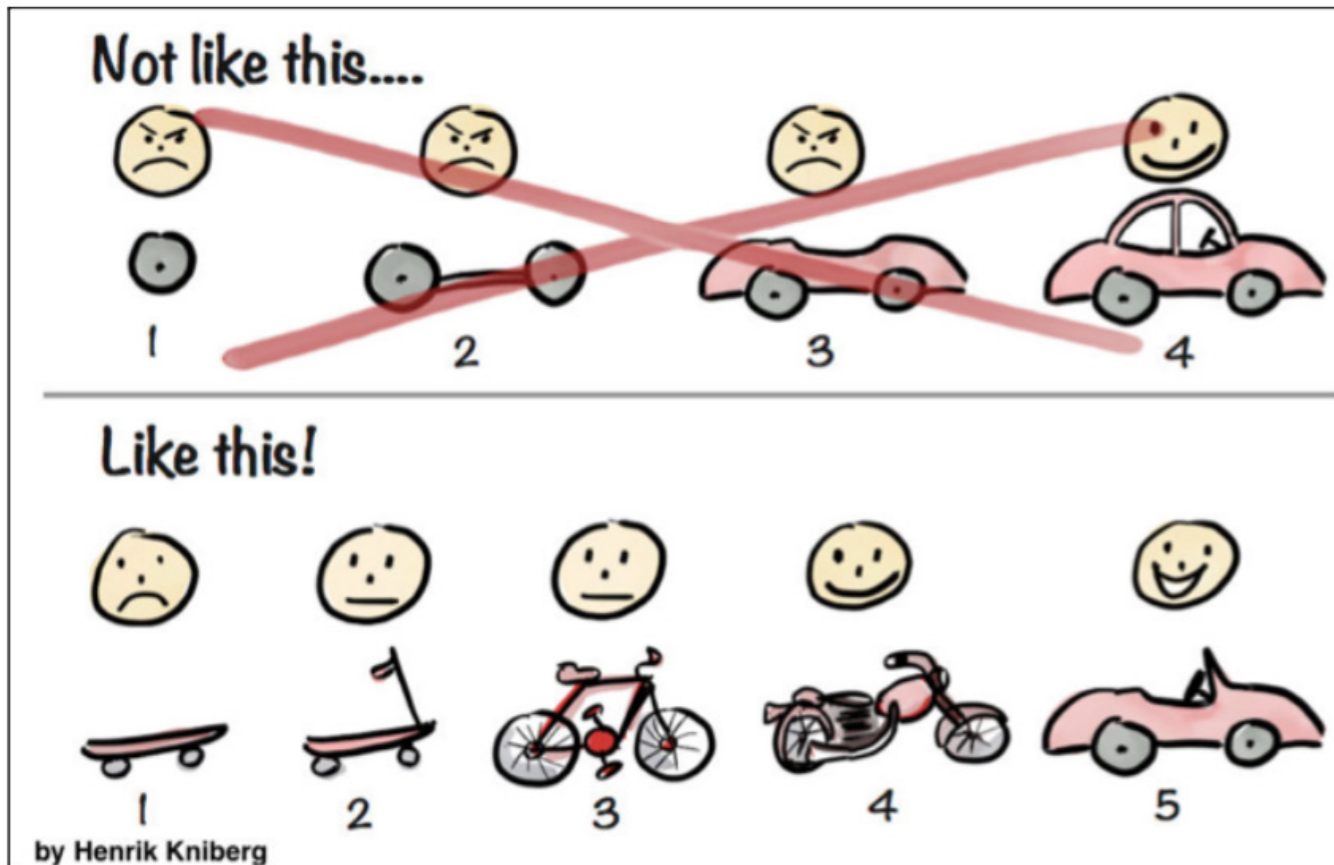
trokkenheid bij het onderwerp laat zien. Ook de diversiteit aan geluiden vanuit de aanwezigen viel op, van sterk tegen de gemeente ingaand, tot meer compromisgericht, tot ronduit positief.

De uitkomsten bevestigen de in 2019 gepresenteerde aanbeveling van Space of Urgency dat vertrouwen en wederzijds begrip opgebouwd worden door fysiek met elkaar in gesprek te gaan (ronde tafels). Ondanks dat -of juist omdat- meningen uiteenlopen, is het van essentieel belang de dialoog aan te gaan. Om een bredere groep sceptische vrije ruimte makers aan deze dialoog deel te laten nemen is het nodig de evenementen door vrije ruimte initiatieven zelf te laten organiseren. Daarnaast zijn het juist deze bestaande initiatieven die nieuwe vrije ruimte gebruikers kunnen activeren. Hierbij is de gemeente te gast, is benaderbaar en communiceert op ooghoogte. De ronde tafels dienen daarbij ook als belangrijke feedbackmomenten voor de gemeente. Het is voorlopig nog van belang dat Space of Urgency met zowel gemeente als vrije ruimte initiatieven samenwerkt om de juiste richting aan te geven.

4.4.b Online zichtbaarheid en samenwerking

Vanaf vroeg in het jaar is gekeken naar mogelijkheden om de online samenwerking tussen vrije ruimte makers te vergroten. Een theoretische "Online Vrije Ruimte" waar Vrije Ruimte locaties aangeboden worden, informatie, kennis en solidariteit uitgewisseld wordt en bijeenkomsten en actie worden gepland. Een dergelijk platform moet echt gedragen worden door de vrije ruimte maker. Space of Urgency's onderzoek wijst uit dat de Expeditie nog te weinig concreet is om er een volledig functioneel online platform voor op te zetten. De noodzaak ontbreekt, waardoor er geen energie van onderop is om actief deel te nemen aan een platform. Het is bij het opzetten van dergelijke

structuren van belang dat er begonnen wordt met elementen die de vrije ruimte maker direct aanspreken. Vanuit hier kunnen de structuren organisch ontwikkeld worden tot meer uitgewerkte en complexere formaten. Dit wordt onderbouwd door de aanbevelingen van Simohammed Arroudi, stagiair bij het team Vrije Ruimte, die het participatieproces linkt aan de lean startup methode. Hierbij wordt een product ontwikkeld door vanaf het begin iets aan te bieden waar de gebruiker behoefte aan heeft en vanuit daar verder te bouwen, in plaats van een lang en abstract ontwikkelingsproces aan te gaan naar een complex eindproduct (zie figuur 10).

Figuur 10, Henrik Kniberg - "Making sense of MVP (Minimum Viable Product)"

Eén van zulke kleine stappen is een online chatgroep. Space of Urgency zette daarom een Signal groep op voor vrije ruimte makers, om te communiceren over ontwikkelingen binnen en buiten de Expeditie. Het idee was dat vrije ruimte makers zelf nieuwe leden uitnodigen en content plaatsen. Dit is vooral nog nauwelijks gebeurd.

Een ander element is de zichtbaarheid en inhoud van de gemeentelijke Vrije Ruimte website. Ook na aanpassing van de inhoud en URL-link, komt uit het onderzoek naar voren dat 0% van de ondervraagden de gemeentelijke website kent. Desondanks is het belangrijk dat de website er is en up-to-date gehouden wordt, zodat de optie voor de vrije ruimte maker bestaat om de website te vinden en te gebruiken.

De laatste toevoeging aan de online zichtbaarheid is de aan de Expeditie gewijde pagina op de Amsterdam Alternative website. Het vergroten van de online zichtbaarheid is een essentiële stap voordat er aan complexere formaten gedacht kan worden. Op de website wordt de Expeditie benaderd en verwoord vanuit het perspectief van de vrije ruimte maker, wat een belangrijk verschil is vergeleken met de gemeentelijke website. Gezien deze toevoeging kort voor de publicatie van dit

rapport gerealiseerd is, kan er nog niet ingegaan worden op de uitkomsten.

"De 'Expeditie Vrije Ruimte' stemt tot hoop omdat er een kiertje is. Een opening om een koevoet in de neerwaartse spiraal te steken en plek terug te veroveren van het grote kapitaal. Maar makkelijk zal het niet worden. Plekken die binnen de 'Expeditie' gaan ontstaan zullen waarschijnlijk tijdelijk zijn. En met die gedachte in het achterhoofd weet je dat je daarmee ook bijdraagt aan het gentrificatie proces dat de stad al jaren kapot maakt. Aan ons de taak om hier goed over na te denken en slim te handelen."

Alinea uit de websitetekst van Amsterdam Alternative <https://amsterdamalternative.nl/aace/expeditie>

Duidelijk is dat online samenwerking tussen vrije ruimte makers niet afgedwongen kan worden. Wel is het belangrijk om handvatten te bieden waar concreet iets mee gedaan kan worden. Deze handvatten horen niet alleen vanuit de gemeente te komen, maar juist ook vanuit vrije ruimte initiatieven. Het is vervolgens aan de vrije ruimte ma-

kers hier gebruik van te maken. Mocht een van de handvatten succesvol blijken dan kan deze verder uitgewerkt worden, uitgaande van de behoeften van de gebruiker.

4.4.c. Samenwerking interviews

De interviews over samenwerking tussen vrije ruimte makers en met de gemeente bevestigen bovengenoemde. Samenwerking tussen vrije ruimte makers in Amsterdam is voornamelijk praktisch gericht. De samenwerkingen tussen vrije ruimte makers is grotendeels gericht op de eigen beroepsuitoefening en de eigen vrije ruimte locatie. Dit sluit aan bij het idee om tijd en energie te investeren in zaken die iets concreets opleveren. Vrije ruimte makers hebben geen 40-urige werkwEEK. Zij investeren een groot aantal uren in het opbouwen en runnen van hun vrije ruimte locatie, het uitoefenen van sociaal-cultureel low- to non-profit werk en/of maken hun vrije ruimte activiteiten mogelijk met een 'normale' voltijd baan.

"Ik werk 100 uur per week aan mijn locatie, dus kan het gesprek telefonisch terwijl ik in de keuken aan het werk ben?"

Quote uit interview met vrije ruimte maker

Om samenwerkingen aan te gaan die niet hun directe belang, maar een breder belang dienen, is daarom voor veel vrije ruimte makers lastig. Met name in het geval van de Expeditie, waar het bredere belang nog onduidelijk is. In die zin heerst er een afwachtende houding, waarbij eerst aangetoond moet worden dat de Expeditie direct voor-

deel oplevert. Dit komt deels door het heersende wantrouwen, opgebouwd door het gemeentelijk beleid van de afgelopen decennia. Deels lijkt het te komen door een heersende individualistische cultuur in Amsterdam, hogere mate van competitiviteit en een "waarom zij wel en ik niet" houding. In vergelijking met steden als Berlijn lijkt de inzet voor het gedeelde belang en de solidariteit met andere locaties lager. Wel is de actieve groep in Amsterdam verhoudingsgewijs kleiner als in Berlijn. Dit als gevolg van het gemeentelijke beleid in Amsterdam, minder beschikbare ruimte en een sterker neoliberalistisch klimaat. De cultuur is uitgedund; er zijn nog weinig vrije ruimtes over, die bovendien vergrijzen. Het is daarom onrealistisch om te verwachten dat het opzetten van de Expeditie direct tot een hoge mate van samenwerking en betrokkenheid leidt. Hier is meer voor nodig. Niet alleen het realiseren van Vrije Ruimte locaties, maar juist ook het opbouwen van het vertrouwen door fysiek bij elkaar te komen en door co-eigenaarschap te bieden.

Bovengenoemde geeft de richting aan voor het verder opbouwen van vertrouwen en het vergroten van betrokkenheid bij het beleid. Het volgende hoofdstuk behandelt de andere factor van het realiseren van Vrije Ruimte locaties.

5. Vrije Ruimte locaties realiseren

Het is duidelijk dat er geen succesvol beleid komt zonder de activatie en betrokkenheid van vrije ruimte makers te stimuleren en het onderlinge vertrouwen op te bouwen. Naast dat de realisatie van Vrije Ruimte locaties op papier het doel is van de Expeditie, draagt het ook sterk bij aan het opbouwen van dit vertrouwen. Concrete Vrije Ruimte locaties maken het nuttig voor de vrije ruimte maker om er tijd en energie in te investeren. Het tweede deel van Space of Urgency's onderzoek is daarom het monitoren van actieve case studies in het realiseren van Vrije Ruimte locaties.

Gezien het lage aantal actieve cases en de langzame ontwikkelingen binnen de cases is besloten de monitoring uit te stellen tot eind 2021. Ook op dat tijdstip zijn de meeste casussen nog lopende, waardoor een definitieve beoordeling van het proces ontbreekt. De processen gaan vaak met veel onzekerheid samen. Hierdoor kan de mening van de geïnterviewde vrije ruimte maker variëren, afhankelijk van de status van het proces op moment van interviewen.

Het belangrijkste doel van de monitoring is te onderzoeken hoe de communicatie en samenwerking tussen gemeente en vrije ruimte makers binnen het proces van de realisatie van Vrije

Ruimte locaties ervaren wordt door de betrokken vrije ruimte makers. Daarbij wordt aan de kant van de gemeente onderscheid gemaakt tussen het Vrije Ruimte team en overige ambtenaren. Interviewvragen kijken enerzijds naar de ervaringen met het Vrije Ruimte team, anderzijds met overige ambtenaren. Gekeken wordt of het begrip voor - en vertrouwen in de gemeente gegroeid is, naar de tevredenheid met de (voorlopige) uitkomsten en knelpunten en verbeterpunten. Daarnaast kijkt het onderzoek naar de zelfreflectie van de vrije ruimte maker, of hun verwachtingen realistisch waren en wat achteraf anders te doen.

De opdracht die Space of Urgency gekregen heeft leent zich niet voor het beantwoorden van technische ambtelijke vraagstukken over processen rond de Vrije Ruimte. Wel is het mogelijk om de processen te identificeren die van belang zijn voor de vrije ruimte maker, en ook om gewenste richtingen aan te geven voor de vrije ruimte maker. De uiteindelijke technische oplossing voor deze processen kan echter niet vanuit de vrije ruimte maker komen, maar moet binnen de gemeente verder ontwikkeld worden. Feedback en advies vanuit de vrije ruimte makers is daarbij een belangrijke factor.

5.1. Case study interviews

In totaal zijn diepte-interviews met negen vrije ruimte makers van acht Vrije Ruimte case studies afgenomen. De grootste casus is vereniging de Verademing en het Groene Veld, met daarom twee afzonderlijke interviews. Een andere grote

casus is de Osdorperweg 663 in de Tuinen van West. Daarnaast zijn een drietal interviews afgenomen met cases van usual suspects en een drietal met cases van unusual suspects.

Uit het voorgaande onderzoek van Space of Urgency komen drie categorieën van 'vrije ruimte'

1.	Tijdelijke beschikbare ruimte voor korte termijn gebruik zoals evenementen en activiteiten
2.	Langere termijn beschikbare ruimte die flexibel gebruikt wordt voor experimenten, showcases, evenementen en activiteiten
3.	Langere termijn beschikbare ruimte voor wonen, werken en publieke activiteiten

Afbeelding 9.

De Slibvelden © Vereniging de Verademing

De case studies passen binnen de eerste en tweede actielijn van de vier geformuleerde actielijnen van de Expeditie. Hierbij is de lijn tussen actielijn 1 en 2 niet scherp te trekken. Een bestaand initiatief beschermen en begeleiden door een nieuwe Vrije Ruimte aan te bieden valt praktisch onder zowel actielijn 1 als 2. Een bestaand initiatief beschermen op haar huidige locatie valt onder actielijn 1, het enige voorbeeld hiervan is de Slibvelden en vereniging de Verademing. Wat alleen mogelijk was door de combinatie van het betrekken van de naastgelegen nieuwe Vrije Ruimte. Een niet-bestaand initiatief een nieuwe Vrije Ruimte aanbieden valt alleen onder actielijn 2. Dit is op de Osdorperweg 663 geprobeerd. Het is echter zeer de vraag of dit mogelijk is binnen de huidige kaders van de Expeditie.

Daarbij komt de vraag kijken of elk van de cases echt een vrije ruimte initiatief betreft en het proces dus onder Vrije Ruimte valt. Space of Urgency maakt een onderscheid tussen cultureel-maatschappelijke initiatieven en vrije ruimte initiatieven. Binnen vrije ruimte initiatieven is een belangrijk onderscheid of het initiatief wel of geen woonfunctie heeft.

Een vrije ruimte initiatief draait om zelforganisatie en het ontwikkelen van alternatieve modellen voor wonen en/of werken en samenkomen. Zelforganisatie is een combinatie van zelfbeschikking en collectiviteit. Volgens Space of Urgency's

voorgaande onderzoeksrapport is zelfbeschikking de belangrijkste behoefte voor vrije ruimte; het recht op eigen keuzen en zelfstandigheid, zowel voor het individu als voor een collectief. Het recht op eigen keuzes wordt ingeperkt door de staat (wet- en regelgeving), markt (financiële verplichtingen) en maatschappij (sociale verwachtingen). Loskomen van deze verwachtingen en verplichtingen wordt een 'alternatieve leefstijl' genoemd. Hieruit volgen alternatieve vormen van organisatie (wonen / werken / samenkomen), die niet binnen de huidige kaders van staat, markt en maatschappij passen. Dit veroorzaakt wrijving, maar houdt de huidige status quo ook een spiegel voor die laat zien dat alternatieven mogelijk zijn. Door de alternatieve invulling passen vrije ruimte initiatieven vaak niet binnen de bestaande gemeentelijke kaders.

De definitie van vrije ruimte die het hoogst scoort in het quick scan onderzoek van Space of Urgency in 2018 luidt: *"Vrije ruimte is een onafhankelijk toevluchtsoord waar mensen met verschillende achtergronden hun eigen vormen van wonen en werken kunnen ontwikkelen en zich kunnen bezighouden met uiteenlopende niet-commerciële sociale, culturele, duurzame en/of politieke activiteiten"*

Een cultureel-maatschappelijk initiatief draait om het verzorgen van persoonlijke behoeften van een bepaalde doelgroep. Dit kan zijn betaalbare maaltijden of andere voorzieningen, sociaal contact, advies, informatie, inspiratie of ontspanning.

Daarbij; een broedplaats draait om het bieden van betaalbare werk- en woonplekken aan CA-WA-gecertificeerde kunstenaars volgens het broedplaatsenmodel.

5.1.a. Vrije ruimte initiatief met woonfunctie

Vereniging de Verademing – Een vereniging van bewoners van het gekraakte ADM-terrein die na haar ontruiming begin 2019 op de Slibvelden in Amsterdam Noord terecht zijn gekomen. Op de Slibvelden is in korte tijd een duurzame, culturele, autonome leefgemeenschap opgebouwd. De insteek is om "het anders te doen dan de reguliere

manier, waarmee je ook je omgeving inspireert en ter discussie stelt hoe andere mensen leven." Met behulp van het Vrije Ruimte team is de geplande ontruiming van de Slibvelden voorkomen en werd het verkrijgen van het naastgelegen Groene Veld het eerste experiment van de Expeditie.

5.1.b. Vrije ruimte initiatief zonder woonfunctie

De Vliegtuin – Een stichting die betaalbare en laagdrempelige werkruimtes verhuurt aan creatieven zonder opleidingscriteria. De Vliegtuin een verzamelplek van ambachten, kunstenaars en experiment. Momenteel is de Vliegtuin actief op een privaat gehuurd terrein in Amsterdam Noord.

Dit verblijf is tijdelijk en een gedwongen vertrek lijkt op termijn onvermijdelijk. Na langlopend contact met het Vrije Ruimte team is het plan ontstaan een stuk grond van de gemeente aan te kopen om een nieuwe locatie op te bouwen, op Sloterdijk 3.

Afbeelding 10.

Stichting de Vliegtuin © de Vliegtuin

De Fik – Een stichting die sinds jaren jonge mensen hulp biedt bij het organiseren van kleinschalige, non-commerciele culturele evenementen. Het financieel niet rendabel om in Amsterdam als beginnende organisator een evenement voor 100 mensen te organiseren. De Fik ondersteunt deze groep met het opzetten van kleinschalige evenementen in de openbare ruimte. Hierdoor krijgen

jonge organisatoren en artiesten de kans om ervaring op te doen en door te groeien. Het biedt de mogelijkheid voor bezoekers met een kleine portemonnee om toch evenementen bij te wonen en te ervaren dat er alternatieven zijn voor de gevestigde evenementenindustrie. De Fik is momenteel via de Vrije Ruimte in gesprek om beheerder te worden van een evenemententerrein in de Riekerhaven.

Afbeelding 11.

Stichting de Fik © de Fik

Stichting ADEM/Robodock heeft het doel vrijplaatsen te ontwikkelen waar kunstenaars elkaar ontmoeten en van waaruit kunstenaars naar buiten treden en zich artistiek ontplooiën ter ontwikkeling van vrije artistieke ruimte. Zij doen dit door het organiseren van festivals, het creëren van kunstobjecten, vrijplaatsen en theaterproducties. Stichting ADEM/Robodock was vijftien jaar verantwoordelijk voor Robodock festival, een spectaculaire kunst- en technologie manifestatie waarvan de programmering afkomstig was uit talloze internationale vrijplaatsen die daarvoor

jaarlijks naar Amsterdam kwamen. Robodock vond plaats op ADM, Verolme en NDSM. In 2019 verloor Robodock haar werkplaatsbasis vanwege de ADM-ontruiming. Er bestaat een lang gekoesterde wens bij Stichting ADEM/Robodock een duurzame plek te ontginnen waar gewerkt en geëxperimenteerd kan worden aan nieuwe formats, beelden, events, samenwerkingen en kunst. Ten tijde van schrijven van dit rapport is Stichting ADEM/Robodock in gesprek over het betrekken van de Radartoren in het Amsterdamse Bos.

5.1.c. Cultureel-maatschappelijk initiatief

Queer Currents – Queer Currents, onderdeel van Stichting 3 Layers, is een evenementenplatform dat meer inhoud en cultuur naar “queerness” brengt. Queer Currents verzorgt een jaarlijks programma met evenementen, lezingen, film, expo, dans en muziek over Queer onderwerpen. Het doel is om meer diverse en inclusieve, relevante content, cultuur en kunst naar de Pride Amsterdam weken te brengen. Inmiddels organiseert

Queer Currents 40 evenementen in 17 dagen rond de Pride week. In 2021 vonden de evenementen in VondelCS plaats. Dit is mogelijk gemaakt via een ambtenaar van de afdeling Gemeentelijk Vastgoed van Stadsdeel Zuid, eveneens betrokken in het Vrije Ruimte team.

De Sering – De Sering is een buurthuis dat de originele functie van buurthuizen wil revitaliseren om eenzaamheid tegen te gaan en daarmee

de bufferfunctie richting specialistische hulp wil terugbrengen. Het streeft een combinatie van dagelijkse betaalbare maaltijden en ruimtes voor maatschappelijke groepen om zich te mobiliseren na. De Sering was tijdelijk antikraak gevestigd in een pand in Oud-West. Nadat de Sering het Vrije Ruimte team benaderd, heeft het team een poging ondernomen om de Sering een andere ruimte in het pand te laten betrekken. Deze poging had geen succes.

De Onkruidenier – Een kunstenaarscollectief dat de afgelopen jaren verschillende projecten op het gebied van ecologie, duurzaamheid en

adaptatie heeft uitgevoerd, vaak op locatie in Nederlandse landschappen met betrokkenheid van experts en publiek. Het collectief betreft een tijdelijk pand in Amsterdam Noord en is op zoek naar een nieuwe atelierruimte. Een van de ideeën is een paviljoen in het Amstelpark, waarvoor de afdeling Gemeentelijk Vastgoed van Stadsdeel Zuid benaderd wordt. Via samenwerking met deze afdeling blijkt dat het paviljoen te duur is, maar de naastgelegen tuin wel gebruikt kan worden door de Onkruidenier. Hierbij is een ambtenaar van Gemeentelijk Vastgoed actief die tevens betrokken is in het Vrije Ruimte team.

Afbeelding 12.

Stichting ADEM/Robodock © Robodock

5.1.d. Nieuw-te-vormen initiatief

Osdorperweg 663 (Tuinen van West) – Het kavel aan de Osdorperweg 663 is beschikbaar om uit te geven als Vrije Ruimte. De gemeente kiest voor een proces waarbij een collectief gevormd dient te worden uit geïnteresseerden uit de omgeving, welke vervolgens het terrein gaat huren en invul-

len als Vrije Ruimte. Dit proces verloopt moeizaam en wordt na de zomer door het Vrije Ruimte team stopgezet, omdat perspectief ontbreekt. Vervolgens wordt een nieuwe proces gestart met deels andere betrokkenen, nog zonder vordering ten tijde van het schrijven van dit rapport.

5.2. Uitkomsten case study monitoring

Voorheen door Space of Urgency verzamelde meningen van vrije ruimte makers over de gemeente zijn vrijwel uitsluitend negatief. Er overheerst een grote behoefte aan een aanspreekpunt binnen de gemeente. De vrije ruimte maker heeft met verschillende afdelingen en ambtenaren te maken, elk met een eigen agenda, maar op geen van deze agenda's staat het ondersteunen van vrije ruimte makers. Er overheerst onduidelijkheid, onbegrip en het gevoel niet serieus genomen te worden.

Het Vrije Ruimte team wordt overwegend positief beoordeeld, omdat zij de behoeften van de vrije ruimte initiatieven probeert te ondersteunen. In de praktijk gebeurt dit voornamelijk via pogingen om vrijgekomen Vrije Ruimte locaties aan bestaande vrije ruimte initiatieven uit te geven. Haast belangrijker nog lijkt de manier waarop: door de vrije ruimte maker het gevoel te geven gehoord te worden, door transparant te zijn over interne ontwikkelingen, door advies te geven en door zich hard te maken binnen de gemeente voor de vrije ruimte maker. Deze ambassadeursrol geeft de betrokken vrije ruimte makers, vaak voor het eerst, het gevoel dat de gemeente hen waardeert en ondersteunt.

Dit komt het sterkst naar voren bij de meest actieve case studies. De mate van communicatie en samenwerking speelt een grote rol. Vrije ruimte makers die moeite hebben hun contactpersonen te bereiken of niet het gevoel hebben transparante informatie te krijgen, beoordelen het proces veel negatiever, onafhankelijk van de uitkomst. Een langdurig en moeizaam proces wordt positief beoordeeld, zolang het gevoel overheerst dat de gemeente open en transparant gehandeld heeft. Zelfs een onsuccesvol proces wordt positief beoordeeld, zolang maar het gevoel overheerst dat de gemeente open en transparant gehandeld heeft. Het begrip voor de gemeente is vergroot door inzage de in werkwijzen en complexiteit van processen. Het vertrouwen echter nog niet.

Space of Urgency benadrukt sinds haar voorgaande rapport het belang van het opbouwen van wederzijds begrip en vertrouwen. Uit de case study interviews blijkt dat het vertrouwen in de gemeente niet tot nauwelijks is gegroeid dit jaar. Ondanks de positieve beoordeling van het Vrije Ruimte team, is er meer nodig om het algemene vertrouwen in de gemeente te vergroten. Het is voor de ondervraagden duidelijk dat het Vrije Ruimte team slechts een

klein team is met beperkte middelen. De beschikbare capaciteit is beperkt en processen zijn afhankelijk van de medewerking van andere afdelingen.

Ook blijft, ondanks de goede bedoelingen van het Vrije Ruimte team, een machtsverschil zichtbaar. Dit uit zich bijvoorbeeld in het feit dat ambtenaren een financiële vergoeding krijgen voor hun werk, waar vrije ruimte makers geacht worden onbetaald tijd te investeren. Een vrije ruimte maker omschrijft het proces naar de Vrije Ruimte "alsof je er een parttime baan naast neemt, alles vrijwillig natuurlijk, want de vrije ruimte is non-commercieel". Een andere element is het gebrek aan duidelijkheid van de gemeente naar vrije ruimte makers. Ze ervaren die niet alleen in de activatie en betrokkenheid bij het beleid, maar ook bij het realiseren van Vrije Ruimte locaties. Om te bepalen of het zin heeft tijd en energie te investeren in het proces naar een Vrije Ruimte locatie is het belangrijk dat de basisvoorwaarden duidelijk zijn. Dit zijn de 'KTR voorwaarden', kosten, tijdsduur en regelgeving. De gemeente dient duidelijkheid te geven over de kosten van het terrein, de tijdsduur dat het gebruikt kan worden en de mogelijkheden van gebruik. Zonder dit kunnen vrije ruimte makers enthousiast gemaakt worden, maar kunnen zij niet beoordelen of - en hoeveel investering van hun kant zin heeft. Dergelijke onduidelijkheid leidt tot verkeerde verwachtingen en frustraties.

Dit jaar blijkt duidelijk dat het proces richting de Vrije Ruimte complex is en uithoudingsvermogen vereist. Het belang van Vrije Ruimte is politiek onderschreven, maar andere gemeentelijke afdelingen hebben verschillende doelstellingen die regelmatig met Vrije Ruimte botsen. Er zijn er nog geen afdelingsoverschrijdende werkwijzen ontwikkeld richting de Vrije Ruimte. Dus wacht de vrije ruimte maker aan de zijlijn, in onzekerheid over de voortgang. De vrije ruimte maker ervaart het contact met andere afdelingen vaak als minder prettig. Voornamelijk vanuit Gemeentelijk Vastgoed krijgt men regelmatig het gevoel dat ze niet op vrije ruimte makers zitten te wachten.

Een aantal knelpunten komen naar voren, die gebonden zijn aan de werkwijzen van andere afdeling of bestaande wet- en regelgeving. Belangrijk punt is de kostprijsdekkende huur. Deze wordt vaak als te hoog ervaren, waarbij het ook niet duidelijk is waar deze prijs vandaan komt. Zaken als onderhoud die in de kostprijsdekkende huur inbegrepen zitten,

zouden volgens de initiatieven ook prima door hen zelf uitgevoerd kunnen worden. Ook wonen in de Vrije Ruimte is belangrijk. Volgens de huidige regelgeving is dit zelden mogelijk. Voor veel vrije ruimte initiatieven is wonen een onderdeel wat sterk bijdraagt aan eigenaarschap en betrokkenheid voor het runnen van een locatie. Verder verkenning van dit onderwerp is daarom gewenst. Andere punten zijn het bieden van ondersteuning in de beginfase, bijvoorbeeld door tijdelijke huurvermindering, of financiële ondersteuning. Dit draagt bij aan het bieden van de benodigde ruimte en tijd om de locatie te ontwikkelen. Er bestaat een behoefte aan overeenkomsten met de gemeente die minder weg hebben van een officieel contract, maar meer gebaseerd zijn op vertrouwen. Vrije ruimte makers zijn unaniem van mening dat als de gemeente hun vertrouwen biedt, ze het ruimschoots teruggeven. "Als je het laat gaan, dan krijg je het terug en de gemeente kan versted staan wat eruit kan komen." Als laatste wordt vaak het punt van alternatieve waarde modellen genoemd. Initiatieven zouden graag willen zien dat de vrijwillige inbreng en gecreëerde sociale en culturele waarde meegeteld wordt.

De vrije ruimte initiatieven staan uiteindelijk niet te juichen om samen te werken met de gemeente, maar zien het als een van de weinige mogelijkheden om een locatie in Amsterdam te verkrijgen. Ondanks de lange processen heiligt voor de onderzochte case studies het doel van het verkrijgen van Vrije Ruimte de middelen. Het complexe en langdurige proces is echter niet voor elke vrije ruimte maker weggelegd. Naast de complexiteit en duur spelen ook principes een rol. Een deel van de vrije ruimte initiatieven wil zich principieel niet schikken in de huidige voorwaarden van Vrije Ruimte, bijvoorbeeld het betalen van een kostprijsdekkende huur. Niet elke vrije ruimte maker is daarom ook een Vrije Ruimte maker.

Om binnen haar huidige voorwaarden Vrije Ruimte in te vullen is een stabiel vrije ruimte initiatief nodig met kennis en ervaring. Het kost jaren om dit te vormen. De voorwaarden hiervoor zijn ruimte en tijd, zonder grote druk van buitenaf. Deze voorwaarden zijn steeds lastiger te vinden in Amsterdam, zo ook binnen de kaders van het Vrije Ruimte beleid. Complexe processen voor het verkrijgen van de ruimte, het (direct) betalen van kostprijsdekkende huur, voldoen aan wet- en regelgeving, een plek draaiende houden, een publieke functie voor de omgeving vormen; dergelijke

verwachtingen kunnen niet opgelegd worden aan een onervaren of nieuw-te-vormen initiatief. De complexiteit van het opzetten en runnen van een Vrije Ruimte locatie, en de tijd en energie die erin gestoken moet worden, lijken sterk te worden onderschat door de gemeente. Ondanks dat er graag 'nieuwe' vrije ruimte makers een plek gegeven zou worden, is dit in de praktijk niet realistisch. Dit blijkt ook uit de casus van Osdorperweg 663.

Vrije ruimte maker wordt je niet zomaar. Dit leer je door vallen opstaan wanneer je zelf de ruimte en tijd inneemt, of op een gevestigde vrije ruimte, waar je de ruimte en tijd krijgt om je te ontwikkelen. Zelf ruimte en tijd innemen, zonder druk van buitenaf, is praktisch niet meer mogelijk in een overvolle stad. Het hebben van voorbeelden van gevestigde vrije ruimtes, waar er steeds minder van over zijn, is daarom de voorwaarde om nieuwe vrije ruimte makers 'op te leiden'.

In de interviews komt naar voren dat vrije ruimte initiatieven niet enthousiast zijn over het gezamenlijk invullen van een Vrije Ruimte met andere initiatieven. Ze hebben hun eigen visie en identiteit, ontwikkeld via organische groepsprocessen. Het kost tijd om een collectief te vormen dat zelfgeorganiseerd samenwerkt rond hetzelfde gemeenschappelijk doel. Meerdere van zulke collectieven samenvoegen levert een nieuw proces van afstemming op, wat ruimte en tijd nodig heeft. Een mogelijkheid bestaat wanneer één van de initiatieven de leiding heeft en aanstuurt hoe andere initiatieven een plek kunnen krijgen. Ook kan een ervaren initiatief een faciliterende rol vervullen, waarbij het begeleiden van nieuwe initiatieven in hun ontwikkeling het doel is.

Het proces naar de Vrije Ruimte is complexer gebleken als verwacht, net als hetgeen dat gevraagd wordt van de vrije ruimte initiatieven. Samenwerking met andere afdelingen en ruimte in de regelgeving wordt moeizaam gevonden. Aangezien de focus voornamelijk lag op de processen van het verkrijgen van ruimte, is nog lastig te zien of de Vrije Ruimte in de uitvoering voelt als vrije ruimte. Het doel om ruimte zoeken in regelgeving als het aankomt op de uitvoering van Vrije Ruimte kan daarom nog niet beoordeeld worden. Het Groene Veld is het eerste geslaagde experiment van het verkrijgen van Vrije Ruimte. Ook hier is nog onduidelijk welke voorwaarden er vastzitten aan het gebruik van het terrein. In de praktijk zal dus moeten blijken hoe vrij de Vrije Ruimte echt is.

6. Internationale ontwikkelingen

In Space of Urgency's voorgaande rapport geven internationale ontwikkelingen belangrijke do's en dont's aan en bieden een basis voor concrete vervolgstappen. Eén van de aanbevelingen uit dat rapport is om in te zetten op international kennissuitwisseling rond de Vrije Ruimte. Dit is in 2021 inderdaad gebeurd en levert waardevolle uitkomsten op. Daarnaast geven ook dit jaar relevante internationale voorbeelden aanwijzingen voor mogelijke oplossingen voor knelpunten rond de Vrije Ruimte. Onderstaand een nadere toelichting van deze good practices.

6.1. Internationale kennisuitwisseling

Internationale kennisuitwisseling dient niet alleen voor de uitwisseling van kennis, maar ook voor het ontwikkelen van nieuwe perspectieven en werkwijzen. Dit rapport richt zich voornamelijk op twee relevante ontwikkelingen waar Space of Urgency nauw bij betrokken is. Beide ontwikkelingen zijn gericht op werkwijzen en modellen voor het faciliteren van onafhankelijk cultuur via versimpelde toegang tot ruimte.

6.1.a. International Knowledge Exchange

Uit Space of Urgency's samenwerking met lokale overheden in Berlijn en Amsterdam en direct contact met de steden Wenen en Helsinki, komt een overeenkomst in behoeften en knelpunten naar voren. De potentie die ligt in een nauwere uitwisseling tussen deze steden, en wordt door Space of Urgency vertaald in de 'International Knowledge Exchange' (IKE). In 2021 vinden vijf uitwisselingen en een 'senators exchange' plaats tussen werknemers van de culturele en urban planning afdelingen van de gemeenten Amsterdam, Berlijn, Helsinki en Wenen. De uitwisselingen behandelen de verschillende aanpakken van steden om ruimte te creëren voor laagdrempelige sociale en culturele invulling binnen een verdichtende stad. Aanpakken die zorgen voor toegankelijke stedelijke ruimte, zelfwerkzaamheid van culturele actoren, en waarop innovaties in beleid, bureaucratie en participatievormen worden uitgewisseld. Het streven is naar innovaties in de publieke sector; instrumenten, beleid en oplossingsrichtingen voor de duurzame groei van lokale, onafhankelijke cultuur. Onderstaand een overzicht van de focusgebieden van de IKE cyclus 2021.

#1	Beleidsontwikkeling De strategische aanpak van Amsterdam, de doelstellingen en uitdagingen bij de ontwikkeling van een beleid voor vrije ruimte en nachtcultuur.
#2	Programmaontwikkeling Berlijns strategische aanpak, doelen en uitdagingen bij het implementeren van een stadsbreed programma dat culturele productie naar de buitenruimte stuurt.
#3	Regelgevingskaders Regelgeving en nieuwe governance modellen die de vergunningsprocedures voor organisatoren van culturele evenementen en vergunningverlenende autoriteiten vereenvoudigen.
#4	Strategieën voor de toewijzing van ruimte Strategische aanpakken van overheid en intermediaire instanties om ruimte voor culturele activiteiten te verwerven, te ontwikkelen en juridisch mogelijk te maken.
#5	Samenwerkings- en intermediaire structuren Samenwerkings- en intermediaire structuren als een governance strategie ter ondersteuning van culturele actoren bij de productie van stedelijke ruimte.

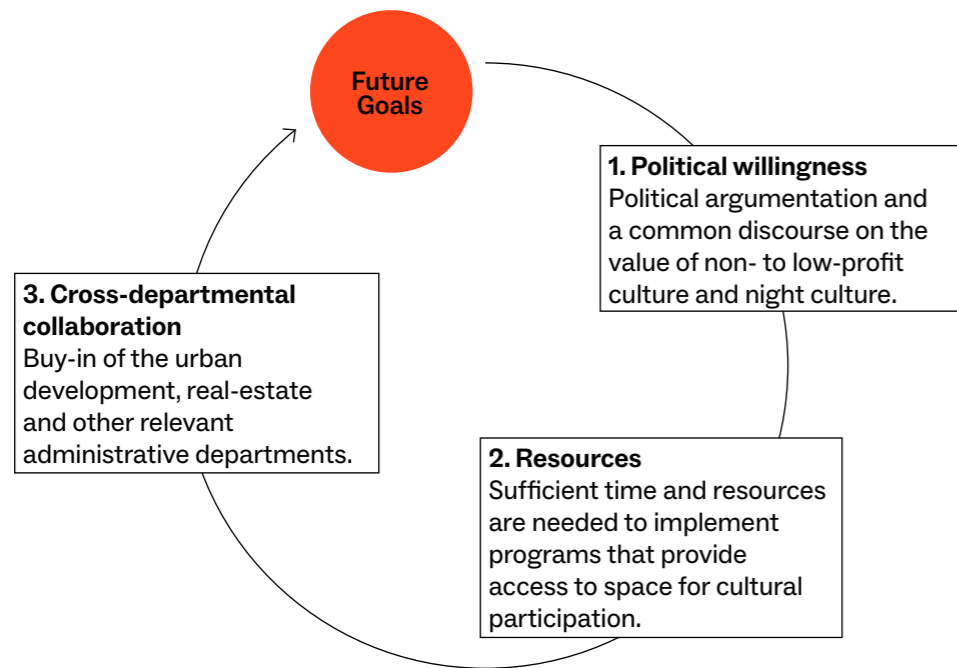
Figuur 11.

IKE - Focusgebieden cyclus 2021

Een belangrijk aspect van het uitwisselingsprogramma was het onderkennen en analyseren van de kritieke punten die in de weg staan van de operationalisering van cultuur in de stadsplanning, de ontwikkeling van culturele programma's en interdepartementale beleidsplanning. Alomvattende culturele strategieën rond uitdagingen op het gebied van stedelijke ruimte, administratieve structuren en de Covid-19-pandemie brachten verschil-

lende strategische actiegebieden aan het licht. De deelnemende ambtenaren herkenden deze als mogelijkheden om, als ze worden overwonnen, de paden voor het bereiken van lokale strategische doelen effectiever te operationaliseren.

In onderstaand diagram zijn de drie strategische gebieden te zien die tijdens het IKE-programma werden geïdentificeerd.

Figuur 12. IKE - Strategische actiegebieden voor de uitvoering van toekomstige doelstellingen

Momenteel wordt de IKE cyclus 2022 vormgegeven, met een mogelijke uitbreiding van het aantal deelnemende steden. Doel is om naast online meetings dit jaar ook fysiek bij elkaar te komen, in seminars op locatie. Naast de uitwisseling van

nieuwe ontwikkelingen staat het ontwerpen van blauwdrukken voor nieuwe administratieve werkwijzen centraal. De uitwisseling kan een belangrijke bijdrage leveren aan innovatieve werkwijzen voor de Vrije Ruimte in Amsterdam.

6.1.b. Spaces of Adaptation

Spaces of Adaptation is een in 2020 opgezet Europees consortium bestaande uit lokale overheden, universiteiten, sociaal-culturele locaties en intermediaire organisaties. Het doel is om zelforganisatie als instrument voor de sociaal-ecologische overgang te onderzoeken.

“Zelfgeorganiseerde ruimtes zijn lange tijd ondergewaardeerd en onder vuur genomen door de gevestigde instellingen - toch bevatten ze veel elementen die nodig zijn om de klimaatcrisis het

hoofd te bieden: met in hun kern resilience en rechtvaardigheid. Het is daarom relevant om hun belang in de noodzakelijke transitie te begrijpen en te onderzoeken wat er van deze ruimten kan worden geleerd, wat de goede modellen en praktijken zijn, en op welke manier sommige van hun fundamentele waarden belangrijke steunpunten zijn om de klimaatcrisis vandaag het hoofd te bieden.” (Spaces of Adaptation)

Spaces of Adaptation is uniek, omdat het zelforganisatie als uitgangspunt neemt van een breed Europees onderzoek naar de veerkracht van steden in de sociaal-ecologische transitie. Het consortium bestaat onder andere de TU Delft, Space of Urgency, Actors of Urban Change (MitOst / Ro-

bert Bosch stichting), gemeente Amsterdam, de Verademing (Amsterdam), InCommon (Thessaloniki), BASIS (Vinschgau Venosta) en ZK/U (Berlin). Space of Adaptation richt zich de komende jaren op vier actielijnen

1. de waarde erkennen van bestaande ruimtes om sociale en ecologische resilience te tonen;
2. ruimtes helpen met het ontwikkelen van casestudies die schaalbaar en reproduceerbaar zijn;
3. deze casestudies in contact brengen met sociale investeerders, instellingen en andere financiers;
4. pleiten voor zelforganisatie als een beleidsinstrument.

Het diverse consortium benadert het onderwerp van verschillende perspectieven en biedt daarom veel potentie voor het ontwikkelen van nieuwe werkwijzen. Enerzijds voor het categoriseren en

opschalen van ‘good practices’ van zelfgeorganiseerde ruimtes, anderzijds voor het ontwikkelen van nieuwe beleidsinstrumenten ten behoeve van deze ruimtes.

6.2. Internationale voorbeelden

Sinds haar oprichting is Space of Urgency actief als intermediair tussen lokale overheden en onafhankelijk culturele actoren. In vestigingsplaats Berlijn voert het team sinds 2017 onderzoeks- en ontwikkelingsprojecten uit op het gebied van verschillende vormen van vrije ruimte, vaak in opdracht van de lokale overheid. De sterke positie van de onafhankelijke culturele scene en grote bereidheid vanuit de stadspolitiek deze te ondersteunen maakt Berlijn een bij uitstek geschikt voorbeeld.

Belangrijke verschillen tussen Berlijn en Amsterdam zijn de middelen die de stadspolitiek be-

schikbaar stelt voor advocacy-initiatieven vanuit de onafhankelijke culturele scene en de wijze waarop beleidsdoelstellingen worden uitgevoerd. Hierbij geven in Berlijn de verantwoordelijke afdelingen namelijk vaak de opdracht aan civiele initiatieven om (een deel van) de uitvoering van een beleidsambitie voor de gemeente te realiseren. Naast deze twee elementen valt er voor Amsterdam ook te leren van de gebruiksvormen waarmee buitenlandse Vrije Ruimte wordt ingevuld. Behalve voorbeelden uit Berlijn worden onderstaand ook relevante voorbeelden uit andere Europese steden beschreven.

6.2.a. Ondersteuning van bottom-up advocacy-netwerken

In veel Europese steden zijn voorbeelden te zien van onafhankelijk culturele actoren die op zelfgeorganiseerde en democratische wijze netwerkstructuren vormen. De netwerken kunnen uitgroeien tot gerespecteerde vertegenwoordigers

richting stad en politiek. In steden als Berlijn en Wenen nemen degelijke netwerken actief deel in beleidsvorming en beleidsuitvoering. Sommige van de netwerken krijgen financiële ondersteuning van de lokale overheid, sommigen zijn prin-

cipieel tegen het ontvangen van subsidiëring.

Koalition der Freien Szene Berlin (De Coalitie van de Onafhankelijke Scène Berlijn) - een actieplatform van onafhankelijke kunstenaars en culturele werkers, alsook van hun verenigingen, genootschappen en netwerken. Door middel van regelmatige openbare plenums kunnen alle mensen die vinden dat zij tot de onafhankelijke kunstscene in Berlijn behoren, deelnemen aan het besluitvormingsproces van de Koalition der Freien Szene Berlin en aan haar fundamentele inhoudelijke beslissingen.

De Koalition der Freien Szene wordt vertegenwoordigd door een groep woordvoerders. De woordvoerders formuleren, ontwikkelen en vertegenwoordigen, in overeenstemming met elkaar, politieke doelen en initiatieven die het gemeenschappelijk belang van alle onafhankelijke kunstenaars en culturele werkers in Berlijn betreffen. Dit houdt met name in dat hun structurele achterstand in de Berlijnse cultuurfinitiering moet worden weggewerkt en dat hun werk prestatiegericht moet worden beloond.

Tot de helft van de leden van de kring van woordvoerders wordt als individu door de voltallige vergadering gekozen. Bovendien kunnen verenigingen, genootschappen of netwerken die permanent een relevant deel van de artistieke productie in Berlijn in democratische zelforganisatie vertegenwoordigen, deelnemen aan de werkzaamheden van de Koalition der Freien Sze-

ne. Voorwaarde is lidmaatschap van de vereniging "Verenigingen van de Coalitie van de Berlijnse Onafhankelijke Scène".

De Koalition der Freien Szene Berlin ontvangt principieel geen financiële ondersteuning van de lokale overheid. Wel vinden regelmatig rondetafelmeetings plaats tussen de woordvoerders en de culturele administratie. Hierin worden in de ledenvergadering genomen besluiten naar voren gebracht en nieuwe culturele beleidsvoorstellen besproken.

IG Kultur Wien (Interessegroep Cultuur Wenen) - de belangenvereniging en vertegenwoordiging van onafhankelijk en autonoom cultureel werk in Wenen. En een dienstverlenende instelling voor onafhankelijke culturele organisaties, culturele initiatieven, culturele werkers en kunstenaars.

IG Kultur Wien beschouwt cultuur in samenhang met politieke en sociale contexten. Culturele initiatieven, culturele werkers en culturele projecten proberen deze contexten mee vorm te geven en op te komen voor vrije ruimte en creatieve mogelijkheden. Het ondersteunen en zichtbaar maken van deze bestaande initiatieven is de taak van een ander cultuurbeleid dat de aandacht van het centrum afleidt naar de diversiteit, het belang en het potentieel van vrij, autonoom en gedecentraliseerd cultureel werk.

De werkzaamheden van IG Kultur zijn:

1. Een gemeenschap voor de bescherming, vertegenwoordiging en behartiging van de belangen van haar leden, zoals de kadervoorwaarden voor onafhankelijk en autonoom cultureel werk in Wenen.
2. Een platform voor cultuurbeleid dat optreedt als vertegenwoordiger voor kwesties die voor zijn leden van belang zijn en voor algemene culturele en politieke kwesties.
3. Voortdurende dialoog met de verantwoordelijke actoren in politiek en overheid
4. Organisatorische en structurele steun voor campagnes en vraagstukken

IG Kultur is geïnteresseerd in een wederzijdse uitwisseling en doorstroming van informatie met actoren uit de onafhankelijke en autonome scene. Het organiseert netwerken, gezamenlijke discussies, campagnenwerk en evenementen in verschillende vormen. IG Kultur Wien wordt ondersteund met financiële middelen van de stad Wenen, afdeling Cultuur.

6.2.b. Ondersteuning van intermediaire structuren met direct inspraak vanuit onderop

Naast zelfgeorganiseerde netwerkstructuren bestaan ook intermediaire structuren die met een intentie zijn ontworpen. Relevante voorbeelden zijn intermediaire structuren die zo ontworpen zijn dat direct inspraak door bottom-up actoren ingebouwd is. Dergelijke structuren bieden het benodigde eigenaarschap, in combinatie met een efficiënte samenwerkingsstructuur tussen vertegenwoordigers van vrije ruimte makers en lokale overheden.

AKS: "Werk- en coördinatiestructuur voor een op publieke dienstverlening gerichte stadsontwikkeling" (Arbeits- und Koordinierung Struktur - Gemeinwohlorientierte Stadtentwicklung)

AKS is een intermediaire structuur en werkmiddel voor coproductie tussen de gemeente en zelfgeorganiseerde burgerinitiatieven en hun stadsontwikkelingsprojecten. De structuur is gericht op stedelijke ontwikkeling, maar kan worden vertaald naar de culturele sfeer.

De AKS-projectstudie werd uitgevoerd door het transdisciplinaire consortium KOOP X.Hain GBR in opdracht van het stadsdeelkantoor Friedrichshain-Kreuzberg om in 2018 een idee en concept voor een samenwerkingsstructuur te ontwikkelen. Het is sindsdien getest en geïnstalleerd door een interdisciplinaire tijdelijke werkgroep.

De ruimte waarin dit veld van coproductie plaatsvindt, wordt omschreven als de Third Space. In de Third Space kunnen actoren van burgerinitiatieven rechtstreeks in contact treden met de intermediaire structuur die bestaat uit overheidsinstanties en niet-gouvernementele organisaties voor overleg en om specifieke problemen op te lossen die verband houden met hun lokale stadsontwikkelingsprojecten.

De AKS is de werk- en coördinatiestructuur die is opgezet om een doeltreffende en langdurige samenwerking tussen deze partijen te waarborgen. Het doel van het AKS is het creëren en permanent veiligstellen van betaalbare en toegankelijke ruimten en het vergemakkelijken van

de co-creatie en samenwerking van zelf-georganiseerde stedelijke initiatieven. AKS ondersteunt specifiek zelforganisatie- en samenwerkingsprojecten die deze doelen nastreven. Het werkt nauw samen met huurders, gebruikers, gemeente, adviescentra, buurthuizen en maatschappelijk georiënteerde vastgoedbedrijven.

In de praktijk ondersteunt de werk- en coördinatiestructuur van AKS drie kernfuncties:

V-Stelle: Bestuursorgaan van de overheid bestaande uit een ambtenaar die het maatschappelijk middenveld juridisch en bestuurlijk procesadvies geeft. Hun rol is in wezen het ontleden van complexe administratieve taal tot een gemeenschappelijk begrip. De financiering van deze functie wordt rechtstreeks door de lokale overheid betaald.

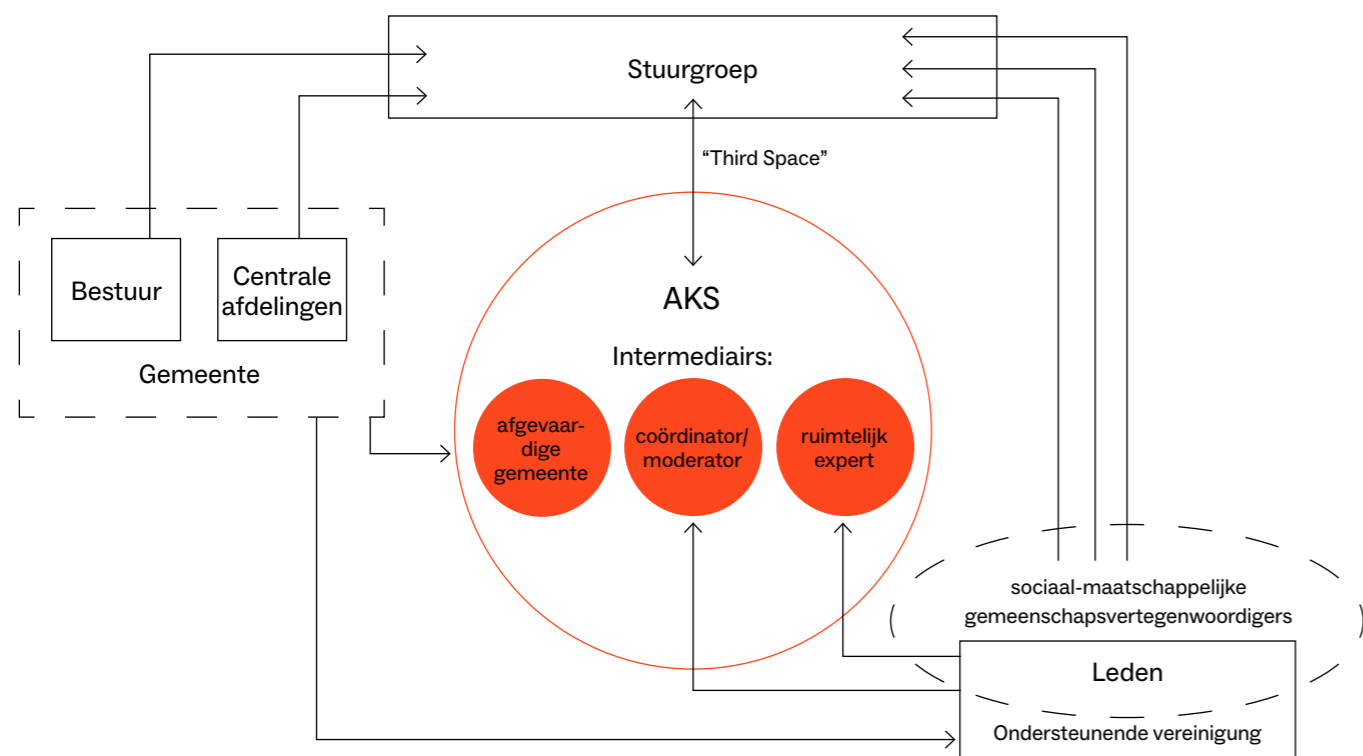
KOOR: Niet-gouvernementele projectmanagementfunctie die de vragen van het maatschappelijk middenveld coördineert, strategische besprekingen voert en het AKS-team ondersteunt.

GI: Vastgoed- en bouwdeskundige voornamelijk op het gebied van coöperatieve huisvesting.

KOOR, GI en het volledige AKS-bestuursorgaan wordt indirect door de lokale overheid gefinancierd via een non-profitorganisatie "Trägerverein" - die als juridische structuur van de AKS fungeert. De organisatie omvat leden van plaatselijke initiatieven en de civiele maatschappij om de AKS te modereren met een extra bestuur dat als stuurgroep fungeert.

De brug tussen maatschappelijk middenveld, bestuur en politiek wordt ook geslagen met de adviesraad (Steuerungsrat)". Hierin zetelen vier personen van de politieke partijen, twee personen van de administratie, vier tussenpersonen van de AKS-werkgroep en vier leden van het bestuur van de Trägerverein. Deze adviesraad komt viermaal per jaar bijeen om uitvoerende besluiten te nemen over de werkstructuur van de AKS en feedback te geven over belangrijke bevindingen die uit de interactie van de AKS met de civiele samenle-

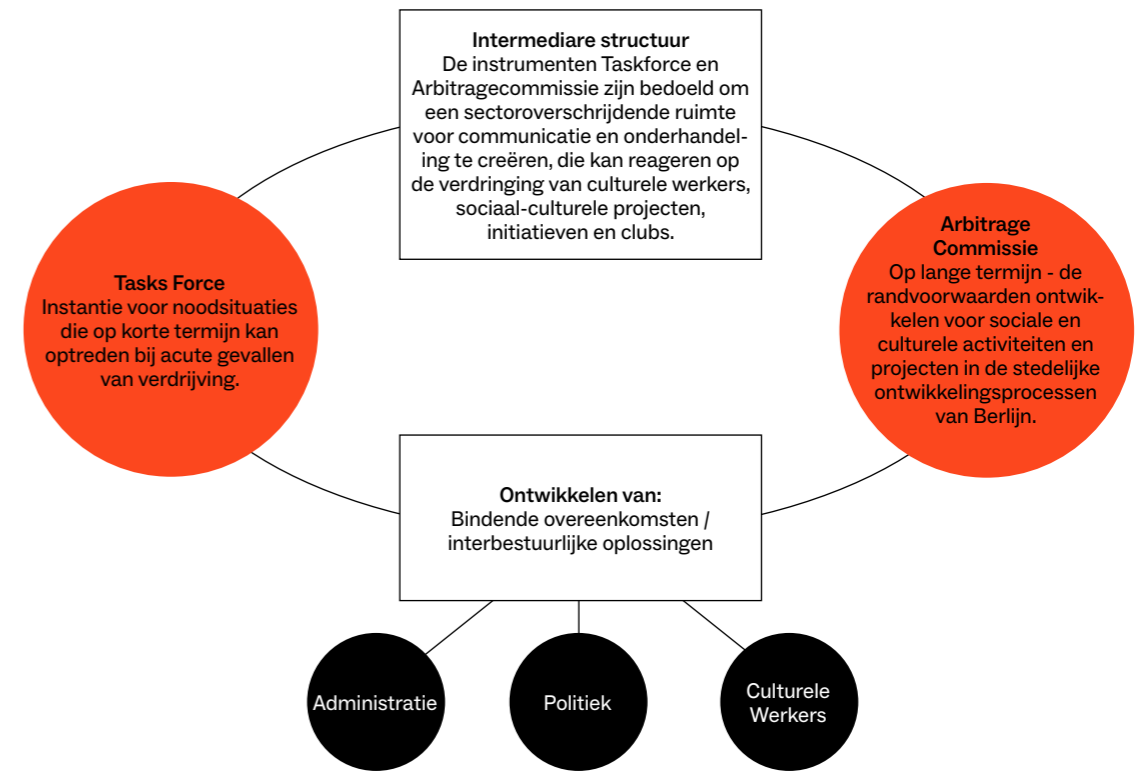
ving naar voren zijn gekomen. Op die manier kan gramma's of oplossingen voor acute ruimtelijke effectief worden samengewerkt aan de ontwik- vraagstukken - die rechtstreeks voortvloeien uit keling en uitvoering van beleid, nieuwe adminis- de behoeften en verlangens van het maatschap- tratieve procedures, de ontwikkeling van pro- pelijk middenveld.

Figuur 13. Nederlandse vertaling van de werking van de AKS structuur

Taskforce voor bedreigde culturele ruimtes - De Taskforce voor bedreigde socio-culturele ruimtes, in combinatie met een Arbitragecommissie voor probleemgevallen in stadsontwikkelingsprocessen, is een ontwerp vanuit de Berlijnse onafhankelijke scene. Het is in het leven geroepen naar aanleiding van eisen van het populaire burgerinitiatief 'Bucht für Alle'. Het initiatief Bucht für Alle bekritiseert de politieke omgang met clubcultuurruimtes, de precare situatie van woonwagenuitruimtes en een gebrekkige ondersteuningsstructuur voor daklozen en thuislozen in Berlijn. De huidige ontwikkeling aan de Rummelsburger Bucht en het "Bebauungsplan Ostkreuz" worden door vele tienduizenden Berlijners afgewezen, ook vanuit milieu-oogpunt. De behoefte is aan een intermediaire structuur die kan optreden wanneer socio-culturele ruimtes bedreigd worden en bij stadsontwikkeling die ongewenst is

vanuit de omwonenden. Het ontwerp gaat uit een soortgelijke constructie van een bemiddelende "third space" tussen het betrokken maatschappelijk middenveld, de politiek en de respectieve verantwoordelijke administraties, zoals in het geval van het AKS Gemeinwohl in Friedrichshain-Kreuzberg (zie bovenstaand voorbeeld). Alle betrokken senaat-administraties, inclusief de senaatskanselarij, zouden echter actief moeten worden ingeschakeld en technisch moeten worden gerekruteerd om een sectoroverschrijdende structuur te garanderen die in staat is om actie te ondernemen. Het Taskforce voorstel ligt momenteel ter discussie om geïmplementeerd te worden met ondersteuning van de stad Berlijn.

Figuur 14. Voorgestelde onderhandelingsstructuur van de Taskforce en Arbitragecommissie

6.2.c. Samenwerking met civiele initiatieven in beleidsuitvoering

Naast het ondersteunen van zelfgeorganiseerde netwerken en intermediaire structuren, gaan steden als Berlijn ook actieve samenwerking met civiele initiatieven aan voor de uitvoering van beleidsdoelstellingen. Dit vanuit de gedachte dat de gemeente niet de capaciteit, de kennis en het netwerk heeft om al haar beleidsdoelstellingen zelf uit te voeren. Hierbij wordt een financiële vergoeding gegeven aan een civiel initiatief om een bepaald beleidsdoel verder te onderzoeken en uit te werken. De kan bijvoorbeeld gaan via een reguliere subsidieaanvraag, een open of besloten tender, of een directe opdracht aan een civiel initiatief.

Musicboard Berlin / Kollektiv Spieltrieb - Model Space Project (2018) - Het Model Space project was een grootschalig onderzoek om de basis te leggen voor het nakomen van de belofte van het huidige regeerakkoord om "ruimtes in de publieke sfeer te ontwikkelen die niet-bureaucratisch gebruikt kunnen worden voor niet-commerciële openlucht muziek-evenementen en -feesten". Daarbij onderzocht het projectteam administra-

tieve vergunningsprocedures, wettelijke kaders en ideale ruimtes voor conflictreductie, met de resultaten en adviezen in een advies aan de Berlijnse Senaat en lokale overheden.

Als resultaat zijn er verschillende onbureaucratische ruimtes gecreëerd voor het organiseren van niet-commerciële evenementen en de resultaten van het rapport hebben de Clubcommissie geholpen bij hun lopende lobbywerk en onderhandelingen met lokale districten voor het verder creëren van ruimtes.

Het project werd opgezet in samenwerking met de Clubcommissie Berlijn, gefinancierd door de Senaat voor Cultuur & Europa en Musicboard Berlin, en ondersteund door onderzoeksteams van studenten van de Technische Universiteit (TU) van Berlijn en de Berlijnse School voor Economie en Recht (HWR).

Draussenstadt / Clubcommissie Berlijn - Model Spaces (2021) - Het Draussenstadt (Buitenstad) Initiatief is in de zomer van 2020 door de Berlijnse Senatsverwaltung für Kultur und Europa

(SenKUL) in het leven geroepen om cultuur en urbane praktijk in de buitenruimte te versterken, en de toegang tot en het gebruik van de open ruimte voor (onafhankelijke en niet-commerciële) culturele activiteiten te verbeteren.

De Culturele Senaat heeft in totaal 7 miljoen euro uitgetrokken voor verschillende financieringsprogramma's die bedoeld zijn om een breed spectrum van werkmogelijkheden te bieden aan culturele actoren die getroffen zijn door door corona veroorzaakte verliezen, en om de participatie in en de toegang tot cultuur op een stadsbreed niveau te versterken.

Vanwege het 2-lagige bestuursstelsel - het delen van de visie tussen het senaatsbestuur en de 12 lokale stadsdelen wordt gezien als een van de grotere uitdagingen. De Senaat experimenteert met rondetafelgesprekken met districten als een manier om processen samen te brengen, en is bijvoorbeeld een partnerschap aangegaan met Clubcommissie Berlijn om de rol van intermediair te vervullen in onderhandelingsprocessen voor ruimten en vergunningen met lokale districten.

De Berlijnse Senaat voor Cultuur en Europa werkt samen met de Clubcommissie om te onderhandelen over en ruimte te verwerven voor het Draussenstadt-project. De Clubcommissie is een vereniging dat als netwerk voor de clubcultuur in Berlijn functioneert. De rol van de Clubcommissie is het identificeren van stedelijke ruimte (particulier, publiek, openbaar) die geschikt is voor openlucht muziek-evenementen, het onderhandelen over huurcontracten met de eigenaren en het verkrijgen van vergunningen en licenties van de stadsdeeladministraties. Het proces om de vergunningen te krijgen omvat speciale analyse van de ruimtes, milieu-analyse, geluidstesten en planning van de uitvoering van de infrastructuur. Met financiële steun van de senaat konden de kosten van Clubcommissie en de bereidstelling van de gevonden ruimtes worden betaald, evenals een vergoeding voor het werk van de collectieven die de ruimtes hosten. In 2021 waren 13 ruimtes actief die mede gebruikt werden voor bij Draussenstadt aangedragen evenementen.

Senaat van Cultuur en Europa / Kollektiv Spieltrieb e.V. - Mapping Tool (2021) - Voor het ontwikkelen van het Mapping Tool project geeft de Senaat van Cultuur en Europa een direct financiële schenking aan Kollektiv Spieltrieb e.V. Het

doel is een digitale ondersteuningstool te ontwikkelen waarmee de toegang tot de openbare ruimte voor niet-commerciële culturele evenementen vereenvoudigd en gestandaardiseerd wordt. De tool wordt in eerste instantie als prototype voor 2 stadsdelen ontwikkeld.

Dichte bebouwingsstructuren in stadscentra en niet-commerciële, kleinschalige kunst- en cultuurevenementen in de openbare ruimte zorgen voor een voortdurend spanningsveld. De noodzaak van een oplossingsgerichte ontwikkeling en steun voor de pacificatie van dit conflictgebied is niet alleen duidelijk voor de organisatoren en hun gasten, maar ook voor de administraties en de veiligheidsdiensten. Alle belanghebbenden en gebruikers van de openbare ruimte kunnen baat hebben bij een conflictvermijdend effect op de samenleving als geheel.

De Mapping Tool stelt evenementorganisatoren in staat om met succes de voorbereidende fasen voor de productie van hun eigen kunst- en cultuurevenement in de openbare ruimte uit te voeren. De Mapping Tool helpt de organisatoren bij het selecteren van geschikte openbare ruimtes, geeft richtlijnen voor de uitvoering van een veilig en milieuvriendelijk evenement en versimpelt de vergunningsaanvraag door alle benodigde formulieren te selecteren en hulp bij het invullen te bieden. De formulieren gaan vervolgens direct naar de vergunningverlenende afdelingen, waarmee het grote knelpunt van verkeerd ingevulde formulieren weggenomen wordt. Momenteel heeft elk stadsdeel haar eigen vergunningsvereisten. Daarom onderzoekt de Mapping Tool hoe deze meer gelijkgetrokken kunnen worden, een belangrijke stap om de werkwijzen van stadsdelen en centrale stad dichterbij elkaar te brengen. De Mapping Tool is een voorbeeld van een digitale tool die de versimpelde toegang tot vrije ruimte kan ondersteunen.

6.2.d. Gebruiksvormen voor het invullen van vrije ruimte

Voor de invulling van Vrije Ruimte zijn modellen nodig om het gebruik van de ruimtes voor zowel gebruikers en lokale overheden via versimpelde bureaucratische werkwijzen mogelijk te maken. Aangezien Vrije Ruimtes buiten bestaande gemeentelijke kaders vallen, is het van belang nieuwe gebruiksvormen te ontwikkelen en uit te testen. Deze modellen zijn afhankelijk van lokale wet- en regelgeving, maar er zijn belangrijke lessen te leren van succesvolle modellen uit andere steden. Ook zijn er verschillende modellen nodig voor verschillende categorieën van Vrije Ruimte, bijvoorbeeld voor eenmalig gebruik in de openbare ruimte, of langdurig gebruik op publiek of privaat terrein.

Draussenstadt / Model Spaces - Een Model Space is een buitenruimte die toegankelijk is voor de organisatie van kleinschalige, non-commerciële evenementen, met een minimum aan vereisten voor het initiatief dat het evenement

organiseert. De Clubcommissie huurt de ruimtes van de stad, het stadsdeel of een particuliere eigenaar tegen een symbolische prijs. Een ander contract wordt gesloten tussen de Clubcommissie en een host-collectief. Het host-collectief beheert de ruimte en begeleidt de organisatoren van evenementen, veelal ingediend in de context van het subsidieprogramma van Drassenstadt/ Call for Action. De Clubcommissie onderhoudt het hele jaar door contact met het host-collectief en bereidt hen voor als hosts. In ruil daarvoor ontvangen de host-collectieven een vergoeding voor hun werk. Het doel volgende is om ruimtes voor de lange termijn te verkrijgen, waarbij een doorstroom van initiatieven op de ruimte plaatsvindt.

Het Bremer Freiluftparty-Gesetz - Bremen heeft in 2017 formeel een lokale wet voor niet-commerciële spontane evenementen in de openbare ruimte (Freiluftparty-Gesetz) ingevoerd. Het model hiervoor werkt als volgt:

1. Organisatoren registreren hun evenement bij de lokale autoriteiten in plaats van vergunning te verkrijgen.
2. Organisatoren mogen hun aanvraag niet eerder dan twee weken en niet later dan één dag (24 uur) voor de aanvang van het evenement indienen.
3. Registratieaanvragen worden ingediend met een eenvoudig formulier van één bladzijde dat beschikbaar is op de website van het Bureau voor de Openbare Orde en dat ook de basisvoorwaarden en -beperkingen vermeldt.
4. Een lijst van openbare ruimten is uitgesloten van de mogelijkheid om evenementen te registreren. In het algemeen bestaat echter voor alle openbare ruimten de mogelijkheid om een evenement te registreren. De lokale autoriteiten kunnen een evenement verbieden indien zij van oordeel zijn dat de ruimte niet geschikt is voor het soort evenement dat wordt aangekondigd. Wanneer de autoriteiten niet op tijd de aanvraag verbieden, mag het evenement plaatsvinden.
5. Space of Urgency heeft organisatoren van evene-

menten/collectieven uit de lokale scene geraadpleegd. Over het algemeen worden de registraties voor evenementen met versterkte muziek toegekend aan ongeveer 7-10 ruimtes. De scene heeft hun eigen besloten facebookgroep opgericht om informatie over hun evenementenplannen te delen en de beschikbare ruimtes onderling eerlijk in te delen.

Vergelijkbare modellen zijn ook te vinden in de Duitse steden Neurenberg en Leipzig.

Mietshäuser Syndikat

Een andere manier om onafhankelijkheid van externe voorwaarden te creëren is wanneer de vrije ruimte maker eigenaar wordt van de Vrije Ruimte. Een van belangrijkste buitenlandse voorbeelden van modellen richting eigendom is het Duitse Mietshäuser Syndikat (het huurhuis-syndicaat).

De organisatie heeft 158 woningbouwprojecten en 16 projectinitiatieven geholpen om hun eigendom te krijgen. Wat de initiatieven allemaal gemeen hebben, is het collectieve verlangen naar een huis waarin men zelf in kan wonen, dat niet

op een bepaald moment door uitzetting of sloop bedreigd gaat worden, met betaalbare kamers zonder excessieve huurstijgingen.

Het kopen van een woning is duur en gaat meestal gepaard met hoge leningen en kredieten die moeten worden afbetaald. Waar de initiële kosten hoog zijn, zijn de kosten in een later stadium laag. Wanneer het pand is afbetaald ontstaat daar een overschot. De projecten die zijn aangesloten bij het Mietshäuser Syndikat bevinden zich in verschillende fasen, van de dure beginfase tot het financiële overschot in een latere fase. Dit biedt de mogelijkheid om een evenwicht tussen de projecten te creëren:

1. Gevestigde oude projecten adviseren nieuwe projectinitiatieven en stellen hun knowhow ter beschikking
2. Bovenal moeten de oude projecten financiële overschotten overdragen ten gunste van nieuwe projectinitiatieven
3. Omgekeerd kan het contact met nieuwe projectinitiatieven en hun dynamiek weer beweging brengen om stagneren van oude projecten te voorkomen.

Het evenwicht binnen dit autonome project moet worden georganiseerd. Een solidariteitsverband is nodig om de overdracht van middelen en communicatie mogelijk te maken. Daartoe werd in 1992 het Mietshäuser Syndikat opgericht. Doordat de panden voor minstens de helft in eigendom zijn van het Mietshäuser Syndikat, wordt gegarandeerd dat ze niet voor persoonlijk gewin

van de bewoners gebruikt kunnen worden. De structuur ervan inspireerde velen en leidde tot soortgelijke projecten in Europa en de rest van de wereld.

6.2.e. Digitale tools om de onbureaucratische toegang tot ruimte te verbeteren

Zoals benoemd in het voorbeeld van de Mapping Tool, kunnen digitale tools hulp bieden bij de vereenvoudigde toegang tot de Vrije Ruimte. Naast de Mapping Tool bestaan andere voorbeelden digitale mogelijkheden om de toestemming voor (niet-commerciële) evenementen in de openbare te reguleren.

Helsinki's digitale model om regelgeving en vergunningen te versoepelen - Het stadsbestuur van Helsinki biedt twee vereenvoudigde ka-

nalen die organisatoren van evenementen kunnen gebruiken om een geschikte ruimte te vinden en te registreren.

Digitale Event Service:
De Digital Event Service is een gecentraliseerd portaal dat het maatschappelijk middenveld verschillende catalogi van ruimtes ter beschikking stelt. Elke catalogus wordt gedefinieerd door een specifiek doel, zoals evenementen, beeld of geluid, sport en spel, of sauna en cottages.

1. De evenementencatalogus bestaat uit ongeveer 100 meestal overdekte ruimten (het streven is naar meer buitenruimten) die worden gekenmerkt als openbare ruimten, gemeentelijk eigendom of privéruimten. Elke ruimte in de lijst is aangevuld met een korte beschrijving van het karakter ervan, het soort ruimte dat het is (bv. evenementenruimte, multifunctionele zaal, hal, werkstation), het aantal personen dat er kan worden ondergebracht, de gebruikskosten, eventuele specifieke regels voor het gebruik van de ruimte (bv. geluidsbeperkingen, parkeerterreinen, gebruikstijden), en een kalender om de beschikbaarheid te bekijken en boekingen te maken. De meeste ruimtes zijn gratis te gebruiken.
2. De organisator kan zich bij de dienst aanmelden met zijn ID en digitale handtekening om zich in te schrijven voor een evenementenruimte. Er zijn geen andere gegevens vereist voor kwalificatie.

Event Area Card:

1. De Event Area Card is een kaart met 16 ruimtes die zijn geïdentificeerd en geanalyseerd als geschikt voor grootschalige evenementen voor meer geprofessionaliseerde organisatoren.
2. Onderzoek en benoeming van de ruimtes is uitgevoerd als onderdeel van het Service Design Project.
3. Elke ruimte van de kaart is aangevuld met een specifieke evenementenkaart over de ruimte. De informatiekaart geeft een gedetailleerde beschrijving van ruimtelijke informatie, infrastructuur, ver-

voersadviezen, gebruiksregels en contactpersonen voor de verschillende afdelingen die verantwoordelijk zijn voor het beheer ervan, zoals de milieudienst van de regio Helsinki, of voor vragen over elektriciteitsaansluitingen.

4. Niet-commerciële evenementen hebben geen vergunning nodig als het evenement minder dan 200 personen telt en een maximumduur heeft tot 22.00 uur. De organisator kan gratis en online een vergunning reserveren en aanvragen.
5. Vergunningen zijn nodig voor commerciële evenementen op de Event Area Card ruimtes of evenementen op een straat, plein of park als het evenement het openbaar gebruik van de gebieden beperkt, of als het gaat om het brengen van feesttenten, tafels, podia ect. De vergunning kan online worden aangekondigd, of met het aanvraagformulier en ingediend per e-mail. Meldingen zijn vereist, zoals een reddingsplan, afvalbeheerplan, geluidsbescherming en een politiemelding.

6.3. Conclusie

Uit buitenlandse voorbeelden komen verschillende good practices waar de Expeditie en de gemeente Amsterdam van kunnen leren. Terugkerend in alle good practices is een gemeente die bottom-up initiatief ondersteunt en inspraak faciliteert, om tot oplossingen te komen die van onderop gedragen worden. Wordt de oplossing top-down ingevoerd, zonder co-eigenaarschap van de eindgebruiker, dan is de kans erg klein dat de eindgebruiker ook daadwerkelijk van de door de gemeente aangeboden 'oplossing' gebruik gaat maken.

Om betrokkenheid en samenwerking te stimuleren, werken veel lokale overheden direct samen met netwerken die de onafhankelijke culturele scene vertegenwoordigen. Het is niet ongebruikelijk dat de gemeente daarbij een financiële ondersteuning te geeft om het advocacy-werk mogelijk te maken. De culturele actoren voelen zich serieus genomen, omdat ze vertegenwoordigd worden door het netwerk waar zij direct inspraak in hebben, en zijn daarom meer actief betrokken bij de ontwikkelingen. Anderzijds is het voor de gemeente waardevol om directe feedback te ontvangen van de netwerken, wat helpt

om het beleid constant te verifiëren en aan te scherpen. In Amsterdam bestaan zelfgeorganiseerde netwerken zoals de Culturele Stelling van Amsterdam en Amsterdam Alternative. Geen van de netwerken werken via vastgelegde richtlijnen samen met de gemeente, waardoor directe vertegenwoordiging van de vrije ruimte maker ontbreekt. Een eerste stap in het vergroten van betrokkenheid is dit jaar gelegd door de ronde tafels door vrije ruimte initiatieven. Het voorzetten van deze tafels betekent een stap richting meer omlijnde vertegenwoordiging en samenwerking tussen vrije ruimte maker en gemeente.

Naast belangenvertegenwoordiging door netwerken van onafhankelijke actoren, bestaan ook intermediaire structuren die opgezet zijn om een 'third space' te bieden. In deze third space werken ambtenaren en vertegenwoordigers van een groep burgers samen aan knelpunten. Van belang bij dergelijke intermediaire structuren is dat er een controlemechanisme is ingebouwd, waardoor de uiteindelijke beslissing over de vertegenwoordiging bij de bredere groep burgers ligt. Hierdoor kan er geen elitegroep ontstaan die slechts het eigenbelang of belang van kleine

groep behartigt. De structuren, zoals de succesvolle AKS structuur in Berlijn, hebben tijd nodig om zich te ontwikkelen en uitgetest te worden. Het is daarom beter met een meer eenvoudige structuur te beginnen, deze uit te testen en organisch verder te ontwikkelen. Een eenvoudige structuur is bijvoorbeeld een werkgroep met gelijke vertegenwoordiging door de gemeente en de vrije ruimte maker. Deze werkgroep functioneert als een third space, waar ontwikkelingen en knelpunten in de Vrije Ruimte besproken worden. Amsterdam kent vrije ruimte makers met decennialange ervaring, die belangrijke input en feedback kunnen geven aan de Expeditie. Tot nu toe gebeurt dit alleen informeel en onbetaald. Ook bestaat geen mechanisme waardoor de bevroegde vrije ruimte makers het belang van een grotere groep vertegenwoordigen. Een formele structuur geeft blijk van waardering, gelijkwaardigheid en co-eigenaarschap.

Een opvallend verschil tussen Amsterdam en Berlijn is de samenwerking met civiele initiatieven in beleidsuitvoering. De beleidsambities uit de Berlijnse coalitieakkoorden hoeven niet automatisch ook door gemeentelijke afdelingen gerealiseerd te worden. Er zijn gevallen waarbij de kennis, ervaring en het netwerk om een (onderdeel van) een beleidsdoel uit te voeren juist meer aanwezig is bij een civiel initiatief dan bij de gemeente zelf. Concreet besteedt Berlijn de afgelopen jaren veel opdrachten aan civiele initiatieven, om de beleidsdoelstellingen te realiseren gericht op het faciliteren van onafhankelijke cultuur in de openbare ruimte. In deze samenwerkingen, ondersteunt de gemeentelijke afdeling het civiele initiatief actief ondersteund met informatie en netwerk. Bijvoorbeeld in communicatie en onderhandeling met andere afdelingen en stadsdelen, om werkwijzen richting de doelstellingen te stroomlijnen. Waar Amsterdam vaak beleidsambities door haar eigen afdelingen lijkt te willen uitvoeren, geeft dit een interessant alternatieve denkwijze weer.

Space of Urgency's voorgaande onderzoek definieert drie categorieën van vrije ruimte. Het Freiluftparty-Gesetz in Bremen is bedoeld voor tijdelijke beschikbare ruimte voor korte termijn gebruik, in dit geval evenementen in de openbare ruimte. De Berlijnse Model Spaces voor het Drausenstadt programma is zijn langere termijn beschikbare ruimtes die flexibel gebruikt worden.

Het Mietshäuser Syndikat zorgt ervoor dat panden in eigendom van de bewoners komen en daarmee langere termijn beschikbare plekken voor wonen, werken en publieke activiteiten worden.

Bovenstaande succesvolle gebruiksvormen voor het invullen van vrije ruimte hebben een belangrijke overeenkomst. Ze zijn van onderop vormgegeven en bieden co-eigenaarschap in het gebruik van de ruimte en maken zelforganisatie mogelijk. De belangrijkste terugkerende les is dat een op facilitatie gerichte, terughoudende houding vanuit de gemeente essentieel is. Wanneer de gemeente te veel de inhoud wil bepalen gaat het om een placemaking project, zonder ruimte voor eigen initiatief van de vrije ruimte maker. De enige manier om succesvolle gebruiksvormen voor de vrije ruimte te ontwikkelen, is door de gebruiksvormen van onderwerp te laten ontwikkelen. In het Expeditie jaar is voornamelijk gewerkt is aan het beschikbaar stellen van ruimte. De vraag hoe de Vrije Ruimte ingevuld wordt is echter een essentiële vervolgvraag in het proces van het bij elkaar brengen van Bureaucratische Vrije Ruimte en ideële vrije ruimte.

De deelnemers van de International Knowledge Exchange van 2021 benadrukken allen het belang van het uitwisselen van good practices. Naast het delen van practices, kunnen via dergelijke gerichte uitwisselingen nieuwe werkwijzen ontwikkeld worden voor lokale implementatie. Het is bovendien gemakkelijker om bestuurlijke draagkracht te verkrijgen voor bewezen buitenlandse concepten, met name als haar ontwikkelaars via internationale uitwisselingen direct betrokken zijn. Daarom is het belangrijk om ook in 2022 in contact te blijven met collega's van andere administraties en uitwisselingstrajecten door te zetten.

Aanbevelingen

7. Knelpunten en conclusies

Tijdens het onderzoek komen verschillende knelpunten naar voren over hoe vrije ruimte makers de communicatie en samenwerking met de gemeente ervaren. Enerzijds hebben deze te maken met de houding van de gemeente tegenover vrije ruimte makers, inclusief bagage van bestuurlijke

beslissingen van de afgelopen decennia. Anderzijds gaan de knelpunten over wat er concreet aan de communicatie en samenwerking verbeterd kan worden. Zowel rond de betrokkenheid bij het beleid als bij het realiseren van Vrije Ruimtes.

7.1. Houding van de gemeente tegenover vrije ruimte makers

7.1.a. Wantrouwen en ambassadeursrol

“De quick scan toont aan dat gebruikers van vrije ruimte weinig begrip en vertrouwen hebben naar de gemeente toe. Uit gesprekken met ambtenaren blijkt juist dat zij niet goed begrijpen waar ‘vrije ruimte’ gebruikers voor staan, maar ook weinig vertrouwen hebben in hun kunnen.”

Het wantrouwen en scepsis onder de ervaren vrije ruimte makers (usual suspects) komt dus ook dit jaar naar voren en het is duidelijk dat dit niet zomaar weggenomen wordt. Wel zijn er positieve ontwikkelingen; het vormen van het Vrije Ruimte team, een kernteam van ambtenaren gericht op het beschermen van vrije ruimte initiatieven en het realiseren van Vrije Ruimte. Hun ambassadeursrol geeft de betrokken vrije ruimte makers, vaak voor het eerst, het gevoel dat de gemeente hen waardeert en ondersteunt. Het is daarom van groot belang voor de vertrouwensrelatie dat deze ambassadeursrol wordt voortgezet.

Bovenstaande quote uit Space of Urgency's voorgaande onderzoeksrapport geeft de uitdaging in de communicatie en samenwerking tussen gemeente en vrije ruimte maker goed weer. De Expeditie komt met een grote bagage. Een bagage van decennialang bestuurlijk handelen wat geleid heeft tot een sterke afname van het aandeel vrije ruimte in Amsterdam. Hoewel de Expeditie en het Vrije Ruimte team niet verantwoordelijk voor dit handelen, wordt het als onderdeel van de gemeente wel sceptisch bekeken door bestaande vrije ruimte makers. Uitgedrukt in een eufemistische uitspraak van een van de vrije ruimte makers; “vooraf had ik enig cynisme, ik heb 20 jaar lang de ene vrijplaats na de andere ontruimd zien worden.” Het vergt daarom een extra aandachtige aanpak vanuit de gemeente om met deze groep te communiceren en samen te werken.

Wel zijn er verbeterpunten, met als belangrijke achterliggende oorzaak een schijnbaar ingesleten ambtelijke werkwijze. Deze richt zich voornamelijk op het interne functioneren, waarbij het perspectief van de groep die bediend dient te worden te weinig in acht wordt genomen. Dat leidt in dit geval tot twee belangrijke knelpunten. Ten eerste is het beleid te weinig bekend bij de doelgroep van vrije ruimte makers. Ten tweede heerst er onduidelijkheid over wat de Expeditie is en wat het kan betekenen voor de vrije ruimte makers.

7.1.b. Definitie van Vrije Ruimte

Een goed voorbeeld van bovenstaande is de definitie van vrije ruimte. Er is door de gemeente wel gewerkt aan een definitie voor ideële vrije ruimte, aan de hand van een checklist. Deze checklist bevat waarden zoals publiek, collectief en zelfredzaam en is o.a. te vinden op de Vrije Ruimte website en pagina 4 van dit rapport. Deze definitie helpt de gemeente bij het begrijpen wat ideële vrije ruimte is en is hierin ook belangrijk. Voor de vrije ruimte ma-

kers is het echter minder relevant wat de definitie van vrije ruimte is, maar is juist relevant wat de definitie van Bureaucratische Vrije Ruimte is. Er is vanuit de gemeente te weinig aandacht besteed aan het verduidelijken van deze definitie van Vrije Ruimte, wat verkeerde verwachtingen veroorzaakt onder de vrije ruimte makers. Zij gaan namelijk uit van hun definitie van ideële vrije ruimte, wat per definitie niet hetzelfde kan zijn als Bureaucratische Vrije Ruimte.

Naast een checklist voor vrije ruimte, is het daarom belangrijk een definitie van Vrije Ruimte te formuleren die aangeeft wat Bureaucratische Vrije Ruimte wel en niet is, en wat de Elementen hiervan zijn bijvoorbeeld:

- Vrije Ruimte is een gebouw of grond in eigendom van de gemeente
- In enkele gevallen kan een vrijkomend gebouw of grond als Vrije Ruimte gebruikt worden
- Voor Vrije Ruimte moet een kostprijsdekkende huur betaald worden
- Wonen in de Vrije Ruimte is op dit moment vrijwel nooit mogelijk
- Vrije Ruimte is meestal tijdelijk
- Er is over het algemeen geen aanvullende financiering mogelijk voor Vrije Ruimtes
- Vrije Ruimte wordt aangestuurd door een klein team binnen de gemeente met beperkte middelen
- Het verkrijgen van een Vrije Ruimte is een complex proces wat vaak veel tijd en energie kost
- Het is een nieuwe werkwijze binnen de gemeente, waardoor nog veel uitgezocht moet worden en afgestemd met andere afdelingen

Een voorbeeld van een Bureaucratische Vrije Ruimte checklist is te vinden op pagina 5. De definitie kan veranderen met de tijd, het is echter een belangrijk middel om de juiste verwachtingen te scheppen bij vrije ruimte makers.

7.1.c. Randvoorwaarden Vrije Ruimte locaties

Naast behoefte aan een definitie van Vrije Ruimte in het algemeen, heerst behoefte aan duidelijkheid bij het invullen van specifieke Vrije Ruimte locaties. Hetzelfde probleem komt hier terug, namelijk het richten op interne behoeften boven de behoeften van de vrije ruimte maker. Het is belangrijk om intern te werken aan voorwaarden om de Vrije Ruimte mogelijk te maken, maar hierbij dient de positie van de vrije ruimte maker niet vergeten worden. Het realiseren van Bureaucratische Vrije Ruimte is een complex proces, ook voor de vrije ruimte maker. Er wordt investering van tijd en energie gevraagd, en geduld wanneer het wachten is op verschillende gemeentelijke afdelingen. Het minste wat de vrije ruimte maker kan verwachten, is helderheid over of het mogelijk eindresultaat deze investering waard is. De basisvoorwaarden van het terrein dienen daarom duidelijk te zijn. Dit zijn de 'KTR-voorwaarden', ofwel de;

- kosten - de kosten voor de huur van het terrein,
- tijdsduur - de gebruiksduur van het terrein en het
- gebruik - de wet- en regelgeving en mogelijke gebruiksfuncties.

7.1.d. Open en transparante communicatie

Bovenstaande knelpunten zijn gericht op een verandering van de gemeentelijke denkwijze om het perspectief van de vrije ruimte meer in acht te nemen. Naast zulke praktische oplossingen blijkt uit het onderzoek ook dat de manier van communiceren een belangrijke rol speelt.

Het gebrek aan wederzijds begrip en vertrouwen is nog steeds een knelpunt. Het algemene vertrouwen in de gemeente is tijdens de Expeditie niet verbeterd. Er is vertrouwen in het Vrije Ruimte team, maar de vrije ruimte maker ziet ook dat het team een beperkte capaciteit en zeggenschap heeft binnen de gemeente. Ook zien ze dat de denkwijze van het Vrije Ruimte team niet terugkomt in andere gemeentelijke afdelingen.

Wat wel verbeterd is, is het begrip dat de vrije ruimte maker heeft voor de gemeente. De reden hiervoor is de open en transparante communicatie van het Vrije Ruimte team. Deze communicatie maakt de processen en haar complexiteit binnen de gemeente inzichtelijk. Dit zorgt er aan de ene kant voor dat de vrije ruimte maker zich in vertrouwen genomen voelt, en daarom serieus genomen voelt. Aan de andere kant geeft het begrip over het handelen van de gemeente, omdat inzichtelijk wordt waarom dingen gaan zoals ze gaan. Zulke open en transparante communicatie is een niet te onderschatten aspect voor het opbouwen van wederzijds begrip en vertrouwen.

7.1.e. Conclusie; Vrije Ruimte is geen vrije ruimte

Uit het onderzoek blijkt dat de gemeente in haar werkzaamheden te veel 'naar binnen' kijkt en daarbij vergeet het perspectief en de behoeften 'van buiten' in acht te nemen. Dit veroorzaakt onduidelijkheid en verkeerde verwachtingen bij de doelgroep van vrije ruimte makers. Open en transparante communicatie maakt een groot verschil in het opbouwen van wederzijds begrip en uiteindelijk vertrouwen. Daarbij is het belangrijk te streven naar het bieden van duidelijkheid als het aankomt op behoeften van de vrije ruimte maker. Het is belangrijk hierin realistisch te zijn.

De bekende paradox of de gemeente vrije ruimte kan bieden is dan simpel te beantwoorden met een "nee". Bureaucratische Vrije Ruimte is geen ideële vrije ruimte zoals vrije ruimte makers haar definiëren. Onduidelijk hierover schept verkeerde verwachtingen bij een al sceptische doelgroep. Dat betekent ook dat niet elke vrije ruimte maker een Vrije Ruimte maker is. Geen van de vrije ruimte makers staat te juichen over samenwerking met de gemeente, of over de voorwaarden waar Vrije Ruimte aan gebonden is, maar voor een deel heiligt het doel van het verkrijgen van een Vrije Ruimte de middelen. Hoe duidelijker dit is, hoe efficiënter het proces naar de Vrije Ruimte kan plaatsvinden.

7.2. Betrokkenheid van vrije ruimte makers bij het beleid

Dit hoofdstuk richt zich op concrete acties voor het vergroten van de betrokkenheid van de vrije ruimte maker.

7.2.a. Fysieke ronde tafels door vrije ruimte initiatieven

Zoals aangegeven kan onduidelijkheid verkleind worden door meer moeite te steken in de verduidelijking en definiëring van wat Bureaucratische Vrije Ruimte is. Om de bekendheid van het beleid te vergroten is er centrale en zichtbare communicatie nodig met en tussen vrije ruimte makers. Dergelijke centrale communicatie is niet ondernomen vanuit de gemeente, met uitzondering van een webpagina verstoppt op de gemeentelijke website. Uit buitenlandse voorbeelden blijkt dat het organiseren van regelmatige ronde tafels een geschikte methode is een groep bij een ontwikkelingsproces betrokken te houden. Uit de digitale ronde tafels die Space of Urgency in context van de Expeditie organiseert, blijkt dat er behoefte is aan fysieke ronde tafels met een aanvullend cultureel programma.

Een belangrijk knelpunt bij het opzetten van ronde tafels en andere acties om betrokkenheid te vergroten, is dat de animo achterblijft wanneer

het initiatief van de gemeente komt. Redenen hiervoor zijn het wantrouwen richting de gemeente, een verschil in taalgebruik en een gebrek aan zichtbaarheid. Space of Urgency adviseerde daarom fysieke ronde tafels door vrije ruimte initiatieven te laten organiseren en hiervoor een financiële ondersteuning te bieden. Niet alleen vergroot dit het animo voor vrije ruimte makers om deel te nemen, ook geeft het eigenaarschap aan het organiserende initiatief. Eigenaarschap geven is essentieel om betrokkenheid te vergroten. Space of Urgency's initiatief om fysieke ronde tafels door vrije ruimte initiatieven te laten organiseren heeft zich in de praktijk als zeer succesvol bewezen. Het voorzetten van deze ronde tafels zal een grote bijdrage leveren aan de betrokkenheid van vrije ruimte makers bij de Expeditie, maar helpt ook om de boodschap verder te verspreiden naar buurtbewoners en andere betrokkenen.

7.2.b. Nieuwe vrije ruimte makers activeren

Een terugkerende wens vanuit de Expeditie is om nieuwe vrije ruimte makers te activeren en zo mogelijk een Vrije Ruimte te laten betrekken. Naast de vraag of dit laatste realistisch is, komt uit het onderzoek naar voren dat nieuwe vrije ruimte makers (usual suspects) een afstand ervaren tot het beleid. Zij voelen zich niet aangesproken door te praten over Vrije Ruimte in ambtelijke taal. De manier om nieuwe vrije ruimte makers te activeren is door persoonlijke ervaring via bestaande vrije ruimte initiatieven. Een geïnterviewde vrije ruimte maker beaamt; "dit kan niet zelf van de grond komen. Dit kan niet top-down van buitenaf, maar ook niet vanzelf bottom-up. Er is te weinig voorbeeld en inspiratie van wat voorbij hun normale gebruik van ruimtes gaat."

Dit gaat bijvoorbeeld via een ronde tafel door een initiatief waar men normaal als bezoeker van (culturele) evenementen komt. Door het bespreken van Bureaucratische Vrije Ruimte in de taal van de vrije ruimte makers wordt het onderwerp toegankelijk gemaakt. Door persoonlijke en gelijkwaardige communicatie met aanwezige ambtenaren wordt de afstand naar het beleid ver-

kleind. Een andere manier om potentiële vrije ruimte makers te activeren is via media content van bestaande vrije ruimte initiatieven. In 2021 hebben de door ADEV gemaakte documentaire 'Pas op de vrijplaats' en de artikelen in de Amsterdam Alternative krant veel gedaan om de Expeditie onder de aandacht van een bredere groep (potentiële) vrije ruimte makers te brengen. Dergelijke samenwerkingen hebben een grote positieve invloed op de bekendheid van het beleid bij de vrije ruimte maker.

[Bekijk hier de ADEV documentaire 'Pas op de vrijplaats'](#)

7.2.c. Werkgroep van ambtenaren en vrije ruimte makers

Alleen het verspreiden van de boodschap over de Vrije Ruimte is niet genoeg. Zoals eerder aangegeven is eigenaarschap essentieel om betrokkenheid te vergroten. Zonder inspraak en feedbackmogelijkheden door de vrije ruimte maker zullen zij dit eigenaarschap niet voelen. In de praktijk zal niet elke vrije ruimte maker feedback geven. Het gaat er echter om dat deze mogelijkheid bestaat.

Voorafgaand aan en tijdens de Expeditie worden veel ervaren vrije ruimte makers door het Vrije Ruimte team om input gevraagd. Dit gebeurt informeel, individueel en onbetaald, wat geen goed signaal afgeeft. Deze werkwijze geeft weinig eigenaarschap, omdat de gemeente kiest wie zij benaderen, wanneer, waarvoor en wat er met de informatie gedaan wordt. Ook versterkt het ontbreken van een financiële vergoeding de ongelijkwaardigheid tussen gemeente en vrije ruimte maker. Het geven van feedback en input door vrije ruimte makers moet daarom formeel, zichtbaar en betaald gebeuren. In haar voorgaande rapport

adviseert Space of Urgency concreet het opzetten van een werkgroep die bestaat uit ambtenaren en vrije ruimte makers. Deze aanbeveling is niet opgevolgd.

Uit het huidige onderzoek volgt opnieuw de aanbeveling tot het opzetten van een 50/50 werkgroep tussen gemeente en vrije ruimte maker. De werkgroep zou moeten bestaan uit leden van het Vrije Ruimte team en ervaren vrije ruimte makers. Tijdens regelmatige bijeenkomsten bespreekt de werkgroep nieuwe ontwikkelingen rond de Vrije Ruimte. Het is van belang dat er inspraak van onderop blijft bestaan en de werkgroep geen elitegroep wordt die haar eigen doelen nastreeft. Dit kan bijvoorbeeld door de werkgroep te koppelen aan de ronde tafels. De vrije ruimte maker leden van de werkgroep worden hierbij door de bredere groep vrije ruimte makers gekozen. Ook geven de leden van de werkgroep terugkoppeling aan de bredere groep, die meebeslist en onderwerpen inbrengt voor de werkgroep bijeenkomsten.

7.2.d. Online samenwerking

Een terugkerend onderwerp is de online samenwerking en een Online Vrije Ruimte. Een online platform kan dienen om vrije ruimte makers meer te laten samenwerken en te verenigen. Het wordt duidelijk dat voor een complex platform de Expeditie nog niet concreet genoeg is en de noodzaak voor de vrije ruimte maker daarom ontbreekt. Beter is om met kleine stappen te beginnen en organisch op te bouwen, afgaande op de behoefte van de vrije ruimte maker. Het is belangrijk om handvatten te bieden waar concreet iets mee gedaan kan worden. Deze handvatten horen niet alleen vanuit de gemeente te komen, maar juist ook vanuit vrije ruimte initiatieven. Zij spreken de taal van de vrije ruimte maker, hebben het bereik en genieten het vertrouwen. Het is vervolgens aan de vrije ruimte makers om van de handvatten gebruik van te maken. Mocht een handvat succesvol blijken, kan deze verder uitgewerkt worden. Verdere uitwerking is gebaseerd op de behoeften van de vrije ruimte makers, die daarom actief verzameld die-

nen te worden.

De eerste versie van de gemeentelijke Vrije Ruimte website was niet vindbaar. Ook de tweede, aangepaste versie werd gevonden door 0% van de ondervraagden in dit onderzoek. Bovendien zijn de aanpassingen uitgevoerd zonder consultatie van de vrije ruimte maker. Desondanks is het belangrijk een online zichtbaarheid te hebben. Een recentere poging is een subpagina over de Expeditie op de Amsterdam Alternative website. Het onderwerp van online samenwerking heeft meer tijd nodig voor verdere uitwerking. Vooralsnog is het vergroten van de online zichtbaarheid van de Expeditie door verschillende partijen de beste weg. Een complexer online platform is voorlopig nog toekomstmuziek.

7.2.e. Samenwerking met civiele initiatieven in beleidsuitvoering

Een andere mogelijkheid in samenwerking, is het uitgeven van onderdelen van beleidsuitvoering aan civiele initiatieven. Dit is geen direct knelpunt van vrije ruimte makers in Amsterdam, maar wel iets wat in internationale ontwikkelingen terugkomt. Lokale overheden doen dit vanuit de gedachte dat zij niet de capaciteit, de kennis en het netwerk hebben om al haar beleidsdoelstellingen

zelf uit te voeren. Er wordt een financiële vergoeding gegeven aan een civiel initiatief om een bepaald beleidsdoel verder te onderzoeken en uit te werken. Met name voor beleidsdoelstellingen die betrekking hebben tot onafhankelijke culturele actoren, is vaak specifieke expertise nodig gebaseerd op praktijkervaring en een vertrouwenspositie die de gemeente zelf niet heeft.

7.2.f. Conclusie; ronde tafels en een 50/50 werkgroep

Het advies van Space of Urgency om de betrokkenheid van vrije ruimte makers bij het beleid te vergroten is gelijk aan haar advies van twee jaar geleden; het voorzetten van fysieke ronde tafels en het opzetten van een werkgroep met ambtenaren en vrije ruimte makers. Vrije ruimte initiatieven organiseren de ronde tafels, welke ook dienen als terugkoppelingsmomenten en aansturing voor de vrije ruimte maker leden van de werk-

groep. Daarbij is het goed om samenwerkingen met vrije ruimte initiatieven aan te gaan om meer zichtbaarheid voor de Expeditie te genereren. Het is belangrijk dat een intermediaire partij de monitoring van bovenstaande voor haar rekening neemt, aangezien het voor de gemeente als actieve partij lastig is haar eigen handelen objectief te bekijken.

7.3. Processen om Vrije Ruimte te realiseren

Tijdens de realisatie van Vrije Ruimte komen voornamelijk twee knelpunten naar voren. Dit zijn het vaak langdurige en onzekere proces naar de Vrije Ruimte, en de randvoorwaarden van de Vrije

Ruimte. Het is hierbij niet aan de vrije ruimte maker om met technische oplossingen te komen. Buitenlandse voorbeelden en internationale kennisuitwisseling bieden aanknopingspunten.

7.3.a. Langdurige en onzekere processen naar de Vrije Ruimte

Uit de casestudies blijkt dat de processen naar realisatie van Bureaucratische Vrije Ruimte complex en langgerekt zijn. Dit komt mede door een gebrek aan gestroomlijnde interne communicatie- en samenwerkingsprocessen. Eerder is vastgesteld dat bijvoorbeeld het beantwoorden van de 'KTR-voorwaarden' hier verbetering in brengt.

Het intern beantwoorden van dergelijke vragen, voordat vrije ruimte makers in het proces betrokken worden, levert een win-win situatie op. Vrije ruimte makers weten waar ze aan beginnen en kunnen het mogelijke einddoel afwegen tegen de hoeveelheid tijd en energie die zij in het proces willen steken. De gemeente zal enerzijds minder

vragen, verwachtingen en frustraties over zich heen krijgen. Anderzijds kan het beter vaststellen welke vrije ruimte makers geschikt zijn als potentiële gebruiker.

Een Vrije Ruimte die op korte termijn ingevuld dient te worden, inclusief het betalen van vaste lasten, is bijvoorbeeld niet geschikt voor een nieuw-te-vormen collectief uit uiteenlopende initiatieven. Hiervoor is ervaring, visie en bestaande samenwerking nodig. Een nieuw-te-vormen collectief heeft tijd en ruimte nodig om zich te ontwikkelen, zonder grote financiële druk. Vrije ruimte maker word je niet zomaar. Binnen de huidige kaders van de Expeditie bestaat deze mogelijk-

heid niet.

Naast het in een vroeger stadium afstemmen over voorwaarden met betrokken afdelingen, is er de mogelijkheid om terugkerende vraagstukken te standaardiseren. Gevonden oplossingen in de ene casestudie dienen daarbij als blauwdruk voor de andere.

Het is belangrijk te erkennen dat de Expeditie een iteratief leerproces is voor de gemeente, waarbij

tegelijkertijd interne oplossingen gezocht worden die extern geïmplementeerd worden. Niet alleen een nieuw-te-vormen collectief heeft tijd en ruimte nodig heeft om te zich te ontwikkelen, de gemeente heeft dat ook. De eerste successen zullen het zwaarst behaald zijn, waarna het proces en haar deelnemers langzaam steeds meer gestroomlijnd functioneren.

7.3.b. Randvoorwaarden van de Vrije Ruimte

Qua voorwaarden zijn het betalen van een kostprijsdekkende huur en het wonen in de Vrije Ruimte de grootste knelpunten voor de Vrije Ruimte maker. De hoogte van de kostprijsdekkende huur ligt vaak boven de prijs de een vrije ruimte initiatief zich kan veroorloven. Verder is de opbouw van de kostprijsdekkende huur niet transparant. Door haar zelfredzaamheid kan een vrije ruimte initiatief bijvoorbeeld zelf het onderhoud van het terrein voor haar rekening nemen, wat daardoor niet doorberekend hoeft te worden in de kostprijsdekkende huur.

Uit de eerdere quick scan van Space of Urgency blijkt dat wonen een belangrijk element van vrije ruimte is. In de Vrije Ruimte is wonen echter vrijwel niet mogelijk. Om de Vrije Ruimte dichterbij vrije ruimte te brengen, is het daarom van belang verder te onderzoeken hoe een woonfunctie in bepaalde gevallen toch mogelijk gemaakt kan worden.

Een ander terugkerend knelpunt is verlichtende voorwaarden in de beginfase van Vrije Ruimte. Een vrije ruimte initiatief heeft tijd en

ruimte nodig om zich te ontwikkelen. Door een verlichting van de (financiële) druk in de opstartfase van een Vrije Ruimte wordt er meer tijd en ruimte geboden, waarmee de Vrije Ruimte dichterbij de vrije ruimte komt.

Veel vrije ruimte makers beschouwen het als onevenwichtig dat zij een groot aantal vrijwillige uren investeren voor het opzetten van en Vrije Ruimte, waarmee zij bovendien een socio-culturele waarde voor de stad creëren. Onder andere met de adoptie van het 'Donut model' en het principe van 'Samen stadmaken' laat Amsterdam ambities zien op dit gebied. Het onderzoeken van verdere stappen in de context van de Vrije Ruimte ligt daarom voor de hand.

Aangezien vrije ruimte gebaseerd is op waarden, strookt dit niet met het opstellen van een klassieke prestatiegerichte overeenkomst tussen gemeente en vrije ruimte initiatief. Meer innovatieve publiek-private overeenkomsten zoals convenanten kunnen ervoor zorgen dat Vrije Ruimtes beoordeeld worden op het navolgen van waarden en niet haar prestaties.

7.3.c. Internationale ontwikkelingen als aanknopingspunten

Het vinden van interne oplossingen is een proces van experimenteren en leren door te doen. Hierbij hoeft het wiel niet altijd opnieuw uitgevonden te worden, maar kan geleerd worden van internationale voorbeelden. In hoofdstuk 6 vat Space of Urgency verschillende voorbeelden van aanpakken met relevantie voor de Expeditie Vrije Ruimte samen. De voorbeelden laten zien dat een succesvolle weg naar de Vrije Ruimte draait om co-eigenaarschap tussen gemeente en vrije ruimte maker. Alleen wanneer de

gemeente een deel van het eigenaarschap over het proces naar de Vrije Ruimte uit handen durft te geven aan de eindgebruikers, kan de Bureaucratische Vrije Ruimte in de buurt komen van de vrije ruimte. Een stap verder dan leren van internationale voorbeelden, gaat het actief gezamenlijk uitwisselen en vormgeven van nieuwe werkwijzen. Internationale kennisuitwisselingen zoals de International Knowledge Exchange en Spaces of Adaptation vervullen dit doel. Zo toont bijvoorbeeld de IKE

drie interne factoren voor succesvolle beleidsuitvoering; bestuurlijke draagkracht, administratieve middelen en samenwerking tussen afdelingen. De kennisuitwisselingen vergroten op haar beurt de lokale bestuurlijke draagkracht. Samenwer-

king met steden waar vergelijkbare beleidsambities succesvol geïmplementeerd zijn, vergroot de motivatie om lokale omzettingen in gang te zetten.

7.3.d. Conclusie; innovatie, uitwisseling en co-eigenaarschap

De Expeditie is een leerproces voor de gemeente, ook de vrije ruimte maker ziet dit. Buitenlandse voorbeelden laten zien dat actief samenwerking opzetten met relevante afdelingen cruciaal is. Hier dient gezocht te worden naar innovatieve werkwijzen voor terugkerende knelpunten. Inter-

nationale kennisuitwisseling geeft aanknopingspunten. Het doel is om Bureaucratische Vrije Ruimte en ideële vrije ruimte zo dicht mogelijk bij elkaar te brengen. Dit kan niet zonder co-eigenaarschap van de vrije ruimte maker.

7.4. Conclusie uit knelpunten

Doel van de Expeditie is het bij elkaar brengen van ideële vrije ruimte en Bureaucratische Vrije Ruimte. De twee zijn per definitie niet hetzelfde. Een vrije ruimte initiatief moet daarom bereid zijn een Vrije Ruimte initiatief te worden. De gemeente probeert op haar beurt de condities van vrije ruimte veel mogelijk in Vrije Ruimte op te nemen. Dit kan alleen door co-eigenaarschap over het proces aan de vrije ruimte makers te geven.

Vanuit het perspectief van de vrije ruimte makers ligt de aandacht voornamelijk op het bieden van duidelijkheid, open en transparante communicatie, het vergroten van de samenwerking en betrokkenheid bij het beleid en het doorontwikkelen van interne processen voor het realiseren van Vrije Ruimte. Internationale uitwisseling biedt daarbij aanknopingspunten voor de innovatie van werkwijzen.

Waar eerder benoemd is dat een nieuw-te-vormen collectief tijd en ruimte nodig heeft om te zich te ontwikkelen, geldt hetzelfde voor de kant van de gemeente. Wanneer een nieuw beleid wordt ingevoerd, met een nieuw team dat nieuwe werkwijzen probeert te ontwikkelen, is er tijd en ruimte nodig om te experimenteren en te leren. Direct resultaat behalen kan daarom niet het uitgangspunt zijn, juist het leerproces staat centraal. De eerste successen zullen het zwaarst behaald zijn, waarna het proces en haar deelnemers langzaam steeds meer gestroomlijnd functioneren.

Bij het besef dat je niet van de ene op de

andere dag een ervaren vrije ruimte maker wordt, hoort ook het besef dat je als gemeente niet binnen één jaar een volleerde Vrije Ruimte facilitator wordt. De Expeditie Vrije Ruimte dient daarom een vervolg te krijgen. Zo niet, dan is enerzijds een jaar lang investeren in het experimenteren en innoveren met gemeentelijke werkwijzen te vergeefs geweest, anderzijds zal het al gebrekkige vertrouwen van de groep vrije ruimte makers nog verder afgebroken worden.

8. Aanbevelingen

Onderstaande aanbevelingen komen voort uit de verzamelde knelpunten van de Amsterdamse vrije ruimte maker in de communicatie en samenwerking met de gemeente binnen de Expeditie Vrije Ruimte. De knelpunten zijn naast internationale good practices gelegd en aangevuld met Space of Urgency's eigen kennis en ervaring.

De hieruit volgende aanbevelingen richten zich in de eerste plaats op de werkwijzen van het Vrije Ruimte kernteam van de gemeente Amsterdam. De aanbevelingen hebben als doel het kernteam te ondersteunen in het vergroten van het co-eigenaarschap van de vrije ruimte makers in het proces naar de Vrije Ruimte.

8.1 Volg het wederkerigheidsprincipe in communicatie met de vrije ruimte maker

1.	Zet de ambassadeursrol van het Vrije Ruimte team voort door de vrije ruimte maker ondersteuning te bieden, advies te geven en waar nodig deuren binnen de gemeente te openen.
a.	Wees bereikbaar
b.	Biedt een luisterend oor en onderneem actie
c.	Geef openheid en transparantie over interne processen
d.	Overleg en geef advies
e.	Maak je hard binnen de gemeente voor de vrije ruimte maker
2.	Kijk eerst kritisch naar de voortgang en haalbaarheid van eigen processen voordat je vrije ruimte makers vraagt om tijd en energie in te investeren.
a.	Is er duidelijk uitgelegd waarvoor en waarom ze input geven?
b.	Staat er iets tegenover de gevraagde input?
c.	Staat de gevraagde input in verhouding met wat het op kan leveren?
3.	Geef naast de definitie van ideële vrije ruimte ook een definitie van Bureaucratische Vrije Ruimte, om een realistisch beeld van de mogelijkheden van de toekomstige Vrije Ruimte te geven aan de vrije ruimte maker.
a.	Wat is Bureaucratische Vrije Ruimte wel en niet?
b.	Wat kan de Expeditie Vrije Ruimte wel en niet?
c.	Wat kan het Vrije Ruimte team wel en niet?
4.	Stel bij het realiseren van een nieuwe Vrije Ruimte locatie eerst de

'KTR-voorwaarden' vast en maak deze inzichtelijk voor vrije ruimte makers

a.	Kosten van de locatie
b.	Tijdsduur van gebruik
c.	Regelgeving en gebruiksmogelijkheden

8.2 Samenwerking en betrokkenheid van de vrije ruimte maker bij het beleid vergroten

5.	Zet de financiële ondersteuning voor ronde tafels door vrije ruimte initiatieven voort om activatie en betrokkenheid van vrije ruimte makers bij het beleid te vergroten.
a.	Laat 4-6 fysieke ronde tafels per jaar organiseren door diverse vrije ruimte initiatieven met een aanzienlijke achterban
b.	Geef ondersteuning van €1000-€1500 per ronde tafel met aanvullend programma
c.	Geef suggesties en ondersteuning alleen op verzoek, wil niet de inhoud bepalen, wees alleen aanwezig op verzoek
6.	Zet een 50/50 werkgroep op met Vrije Ruimte teamleden en actieve vrije ruimte makers, die van onderop wordt aangestuurd door een brede groep vrije ruimte makers.
a.	Kom maandelijks bij elkaar om de voortgang en knelpunten te bespreken
b.	Deelnemende vrije ruimte makers worden aangedragen en gekozen door vrije ruimte makers
c.	Deelnemende vrije ruimte makers feedbacken ontwikkelingen met een brede groep vrije ruimte makers, bijvoorbeeld tijdens de ronde tafels
d.	Deelnemende vrije ruimte makers krijgen een financiële vergoeding
7.	Ondersteun bestaande vrije ruimte platforms om de boodschap van de Vrije Ruimte in hun eigen taal te verspreiden voor het organisch betrekken van nieuwe vrije ruimte makers.
a.	Geef actief ondersteuning wanneer een bestaand

platform de Vrije Ruimte boodschap verder wil dragen, bepaal niet hoe ze dit doen

- b. Probeer niet in ambtelijke taal nieuwe vrije ruimte makers te bereiken, laat dit organisch gebeuren via bestaande vrije ruimte initiatieven en faciliteer waar nodig

8.3 Interne processen voor de realisatie van Vrije Ruimte doorontwikkelen

8. Verbeter de betrokkenheid bij - en afstemming met belanghebbende gemeentelijke afdelingen voor het realiseren van Vrije Ruimte, om het complexe en langdurige proces naar de Vrije Ruimte te stroomlijnen.

- a. Wees actief in het betrekken van relevante afdelingen bij de Vrije Ruimte werkwijze, zoals Gemeentelijk Vastgoed en Grond & Ontwikkeling
- b. Streef naar het verduidelijken en stroomlijnen van interne communicatie- en samenwerkingsprocessen richting de Vrije Ruimte

9. Zoek naar innovatieve werkwijzen voor de belangrijkste knelpunten van de vrije ruimte maker in de voorwaarden van de Vrije Ruimte: 'Kostprijsdekkende huur' en 'Wonen in de Vrije Ruimte'.

- a. Kostprijsdekkende huur; hoe is de kostprijsdekkende huur opgebouwd en kunnen elementen hiervan gedragen worden door het vrije ruimte initiatief?
- b. Wonen in de Vrije Ruimte; onder welke voorwaarden kan wonen in de Vrije Ruimte mogelijk gemaakt worden?
- c. Ondersteuning in de beginfase; hoe kan de benodigde tijd en ruimte gegeven worden om een gemeenschap te laten groeien?
- d. Publiek-private overeenkomsten; hoe kan worden vastgelegd dat een Vrije Ruimte (voor de lange termijn) als zodanig gebruikt wordt?
- e. Alternatieve waardemodellen; hoe kunnen vrijwillige uren en gecreëerde sociaal-culturele waarde gecompenseerd worden?

10. Leer van buitenlandse voorbeelden wat de ingrediënten zijn voor een suc-

cesvolle ontwikkeling van de Vrije Ruimte; bestuurlijke draagkracht, administratieve middelen en samenwerking tussen gemeentelijke afdelingen.

- a. Bestuurlijke draagkracht; politieke argumentatie en een gemeenschappelijk discours over de waarde van vrije ruimte
- b. Administratieve middelen; voldoende personeelsuren, budget en mandaat om het beleidskader uit te voeren
- c. Samenwerking tussen afdelingen; buy-in van betrokken afdelingen, met name Gemeentelijk Vastgoed en Grond & Ontwikkeling

11. Blijf betrokken bij internationale kennisuitwisseling over structurele administratieve oplossingen voor het faciliteren van Vrije Ruimte

- a. Blijf betrokken bij netwerken zoals de Space of Urgency: International Knowledge Exchange en Spaces of Adaptation
- b. Maak gebruik van de uitwisselingen om gebruiksvormen en werkwijzen voor processen richting de Vrije Ruimte te ontwikkelen en feedbacken

9. Concrete stappen 2022

Verdere concrete stappen door de gemeente zijn complex en hebben specifieke expertise nodig. Onderstaande beschrijft stappen die aansluiten bij de opdracht van Space of Urgency, gericht op de communicatie en samenwerking tussen gemeente en vrije ruimte makers, in combinatie met good practices uit internationale ontwikkelingen. De opdracht leent zich niet om technische ambtelijke vraagstukken over processen omtrent de Vrije Ruimte te kunnen beantwoorden.

Doel van de stappen is het vergroten van co-eigenschap van de vrije ruimte maker in het proces naar de Vrije Ruimte, en in de invulling van Vrije Ruimte locaties. De stappen zijn cruciaal om het zorgvuldig opgebouwde vertrouwen en de samenwerking tussen het Vrije Ruimte team en de vrije ruimte maker verder op te bouwen in 2022.

9.1 Ronde tafels door vrije ruimte initiatieven

Uit buitenlandse voorbeelden blijkt dat fysieke ronde tafels de meest succesvolle methode is om een grotere groep bottom-up actoren bij ontwikkelingen naar de 'Vrije Ruimte' te betrekken. Ronde tafels moeten daarbij georganiseerd worden door partijen die het vertrouwen van deze groep genieten. Tijdens de Expeditie heeft Space of Urgency dit in Amsterdam in de praktijk gebracht, door ronde tafels door Vereniging de Verademing en Amsterdam Alternative te laten organiseren. Hierbij werd financiële ondersteuning gegeven aan de organisatoren, maar de inhoudelijke invul-

ling vrijgelaten. Door de succesvolle ronde tafels zijn niet alleen vrije ruimte makers geactiveerd die voorheen niet van de Expeditie op de hoogte waren, maar ook potentiële vrije ruimte makers en buurtbewoners. Via de persoonlijke interactie tijdens de tafels is de betrokkenheid van vrije ruimte makers bij de Expeditie vergroot. De tafels leggen een basis voor democratische besluitvorming op basis van collectieve kennis. Het is daarom belangrijk deze succesvolle werkwijze voort te zetten in 2022, door;

- 4-6 fysieke Vrije Ruimte ronde tafels per jaar te laten organiseren door diverse vrije ruimte initiatieven met een aanzienlijke achterban,
- een financiële ondersteuning van €1000-€1500 per ronde tafel met aanvullend programma te bieden,
- voor een organisch proces; alleen op verzoek input te geven, niet de inhoud willen bepalen, en alleen op verzoek aanwezig te zijn,
- via de ronde tafels de mogelijkheid tot democratische besluitvorming op basis van collectieve kennis te bieden.

9.2 Intermediaire structuur: Een 50/50 werkgroep opzetten

Zoals eerder aangegeven is eigenaarschap essentieel om betrokkenheid te vergroten. Zonder inspraak en feedbackmogelijkheden door de vrije ruimte maker zullen zij deze eigenaarschap niet

voelen. Voorafgaand aan - en tijdens de Expeditie worden veel ervaren vrije ruimte makers door het Vrije Ruimte team om input gevraagd. Dit gebeurt informeel, individueel en onbetaald, wat geen

goed signaal afgeeft. Deze werkwijze geeft weinig eigenaarschap, omdat de gemeente kiest wie zij benaderen, wanneer, waarvoor en wat er met de informatie gedaan wordt. Ook versterkt het ontbreken van een financiële vergoeding de ongelijkwaardigheid tussen gemeente en vrije ruimte maker. Het geven van feedback en input door vrije ruimte makers moet daarom formeel, zichtbaar en betaald gebeuren. In haar voorgaande rapport

adviseert Space of Urgency concreet het opzetten van een werkgroep die bestaat uit ambtenaren en vrije ruimte makers. Deze aanbeveling is gebaseerd op succesvolle buitenlandse good practices, maar is niet opgevolgd. Beginnend met een gezamenlijke werkgroep, kan dit organisch uitgroeien naar een intermediaire structuur, zoals het Berlijnse AKS model. Daarom is de concrete stap voor 2022 om;

- een werkgroep op te zetten die voor 50% uit leden van het Vrije Ruimte team bestaat en voor 50% uit vrije ruimte makers,
- maandelijks bij elkaar te komen om de voortgang en knelpunten in de Vrije Ruimte te bespreken,
- deelnemende vrije ruimte makers te laten aandragen en kiezen door een brede groep vrije ruimte makers,
- deelnemende vrije ruimte makers ontwikkelingen met een brede groep vrije ruimte makers te laten feedbacken, bijvoorbeeld tijdens de ronde tafels,
- deelnemende vrije ruimte makers een financiële vergoeding te geven.

9.3 Internationale kennisuitwisseling voorzetten

Verder dan alleen het leren van internationale voorbeelden, gaat het actief gezamenlijk uitwisselen en vormgeven van nieuwe ambtelijke werkwijzen. Internationale kennisuitwisselingen zoals de International Knowledge Exchange en Spaces of Adaptation vervullen dit doel. Zo toont bijvoorbeeld de IKE drie interne factoren voor succesvolle beleidsuitvoering; bestuurlijke draagkracht, administratieve middelen en samenwerking tus-

sen afdelingen. De kennisuitwisselingen vergroten op haar beurt de lokale bestuurlijke draagkracht. Samenwerking met steden waar vergelijkbare beleidsambities succesvol geïmplementeerd zijn, vergroot de motivatie om lokale omzettingen in gang te zetten. Internationale kennisuitwisseling draagt actief bij aan het vormgeven van innovatieve ambtelijke werkwijzen voor de Vrije Ruimte. Daarom concreet voor 2022;

- blijf betrokken bij internationale netwerken, zoals de Space of Urgency: International Knowledge Exchange en Spaces of Adaptation,
- gebruik de uitwisselingen om gebruiksvormen en werkwijzen voor processen richting de Vrije Ruimte te ontwikkelen en feedbacken.

9.4 Prototypen van gebruiksvormen voor de Vrije Ruimte

De Expeditie focuste zich op het uitzoeken hoe Vrije Ruimte beschikbaar gesteld kan worden aan vrije ruimte makers. Uit het perspectief van de vrije ruimte maker en internationaal onderzoek blijkt dat voor de invulling van deze Vrije Ruimte een faciliterende en terughoudende rol van de gemeente cruciaal is, zodat er ontwikkeling van onderop kan plaatsvinden. Om Bureaucratische Vrije Ruimte dichterbij ideële vrije ruimte te bren-

gen, zijn gebruiksvormen voor zelforganisatie en co-eigenaarschap essentieel. Wanneer de gemeente te veel de inhoud wil bepalen gaat het om een placemaking project, zonder ruimte voor eigen initiatief van de vrije ruimte maker. Wanneer in de toekomst meer Vrije Ruimte beschikbaar is, kan er actief geëxperimenteerd worden met verschillende gebruiksvormen die zelforganisatie stimuleren. Het advies is om in 2022;

- gebruiksvormen voor verschillende categorieën Vrije Ruimte van onderop te ontwikkelen,
- in lijn met Samen stadmaken alleen richting te geven op hoofdlijnen en ruimte te bieden aan initiatief, geen placemaking,
- modellen te prototypen en te evalueren, zoals de Berlijnse Model Spaces,
- tot lokale blauwdrukken voor gebruiksvormen te komen die ook los van bestuurlijke besluitvorming functioneren.

9.5 Monitoring en advies door een intermediaire partij

Bovenstaande concrete stappen voor 2022 zijn maatwerk en vergen diepgaande kennis over de communicatie en samenwerking met vrije ruimte makers. Het proces van het opbouwen van vertrouwen en samenwerking is nog in een vroeg

stadium. Top-down uitvoeren van vervolgstappen leidt tot een vertrouwensbreuk met de vrije ruimte maker en een afname van betrokkenheid bij de Vrije Ruimte. Het is daarom voorlopig aan te raden om;

- communicatie en samenwerkingsprocessen tussen gemeente en vrije ruimte maker door een intermediaire partij te laten monitoren,
- waarbij de partij een vertrouwensband met de vrije ruimte maker geniet,
- deze partij objectief en kritisch advies te laten uitbrengen,
- vervolgstappen en modellen richting co-eigenaarschap samen te ontwikkelen

